„Nechceme svaz mládeže, když má rudé otěže!“¹

*Politický život pražských a plzeňských středoškoláků
v letech 1945–1948*

Jakub Šlouf

Poválečná léta se v Československu vyznačovala vysokým stupněm zpolitizování veřejného života. Svědčí o tom už fakt, že nebývale velká část obyvatelstva byla organizována v politických stranách.² Tyto strany, sdružené v Národní frontě, přitom působily nejen jako politické subjekty, ale též jako hnutí prosazující svůj vliv v širších oblastech lidské činnosti. Navzdory neustálému zdůrazňování ideálu jednoty národa proto jednotlivé politické subjekty soupeřily i v tradičně nepolitických sférách společnosti. Výjimku netvořilo ani školství.

Školní mládež, která prožila své dětství v období okupace, přitom neměla pří-
mou zkušenost s fungováním demokracie prvorepublikového typu, a proto ji pová-
lečné politické spory snadno radikalizovaly. Tohoto procesu si všímá literatura
memoárového charakteru³ i historici dějin mentalit. Zajímají se v této souvislosti

1 Jako název článku jsem zvolil jedno z hesel skandovaných na sjezdu mladých národních socialistů 12.5.1946 v Praze. Viz *Národní archiv* (dále NA), Praha, KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, fond (f.) 1558 (ÚV KSČ – oddělení masových organizací 1945–1956; původní označení fondu 19/3), archivní jednotka (arch. j.) 215, hesla skandovaná 12.5.1946 na sjezdu mladých národních socialistů.

2 Viz MAŇÁK, Jiří: *Komunisté na pochodu k moci: Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945–1948*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, s. 73.

3 Příčinu radikalizace mládeže vidí její autoři např. v dozvucích válkou vyhozeného vnímání německého „nepřítele“, které bylo po osvobození přeneseno na jiné, „domácí“ protivníky.

zejména o dodnes široce diskutovanou otázku mladé generace komunistických intelektuálů, kteří v letech 1945 až 1948 vstupovali do veřejného života (takzvaná generace totálního nasazení či Kohoutova generace).⁴ Mládež však tvořila svébytná „radikální“ křídla ve všech tehdejších politických stranách, tedy nikoli pouze ve straně komunistické. Také po únoru 1948 lze stopy „radikality“ identifikovat nejen v účasti komunisticky smýšlejících studentů na „očistě“ škol, ale též ve vzniku řady studentských „ilegálních“ organizací, které byly produktem stejných abnormálních společenských poměrů.

Dosavadní literatura pojednávající o vlastní politické činnosti studentů v letech 1945 až 1948 se věnuje zejména vysokoškolskému prostředí. Zachycuje například snahy Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) v Praze o nezávislost na Svazu české mládeže (SČM),⁵ projevy odporu nekomunistické části studentů v únoru 1948⁶ či poúnorové čistky na vysokých školách a růst vlivu prokomunisticky smýšlejících

Někteří pamětníci též zdůrazňují, že odmítání kompromisů bylo u mnoha mladých lidí motivováno mezigeneračním vymezením proti „ústupkům“ jejich rodičů v době okupace. (Viz např. MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*. Praha, Mladá fronta 1990, s. 11–14; KOHOUT, Pavel: *To byl můj život??*, sv. 1. Praha, Paseka 2005, s. 66–87.)

4 Srv. např. HAVELKA, Miloš: Česká kultura a politika před různými horizonty generační zkušenosti. In: MACHÁT, Zdeněk – SLAČÁLEK, Ondřej – ZNOJ, Milan (ed.): *Nezapomenuté historie: Sborník k 70. narozeninám Františka Svátka*. Brno, Doplněk 2007, s. 98–117; ABRAMS, Bradley F.: *The Struggle for the Soul of the Nation: Czech Culture and the Rise of Communism*. Lanham (Maryland), Rowman & Littlefield 2004, s. 138–155.

5 Viz např. HAVRÁNEK, Jan – POUSTA, Zdeněk (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy*, sv. 4: 1918–1990. Praha, Karolinum 1998, s. 239–279; KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická: Organizace, program, politika*. Brno, Doplněk 2002, s. 51–54; ZILYNSKÁ, Blanka: Cesta k ovládnutí českých univerzit komunistickou stranou (1945–1948). In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, sv. 34–38. Praha, Univerzita Karlova 2004, fascikl 1–2, s. 73–86; TÁŽ: Universitas, unitas, uniformitas: Uplatnění dobové vize „jednoty“ v univerzitním prostředí let 1945–1948. In: ZILYNSKÁ, Blanka – SVOBODNÝ, Petr (ed.): *Věda v Československu v letech 1945–1953: Sborník z konference*. Praha, Karolinum 1999, s. 39–56.

6 Viz např. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny 1948*. Praha, Lidové noviny 2008, s. 296–303 a 338–341; KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o Únoru*. Brno, Doplněk 1997, s. 214 a 452–455; TÝŽ: *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Brno, Doplněk 1993, s. 17; ROKOSOVÁ, Šárka: Zásah jednotek SNB proti studentům 25. 2. 1948. In: *Securitas imperii*, č. 12: *Sborník k problematice 50. let*. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Parlamentu ČR 2005, s. 41–52; POUSTA, Zdeněk: Smuteční pochod za demokracii. In: JECH, Karel (ed.): *Stránkami soudobých dějin: Sborník prací k pětadesátinám historika Karla Kaplana*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1993, s. 198–207; NAVRÁTIL, Antonín: Průvod vysokoškoláků na Hrad 25. února 1948. In: ONYSKOWOVÁ, Zdeňka (ed.): *Vysokoškoláci za svobodu: Almanach*. Praha, Ústav pro informace ve vzdělávání 1998, s. 26 n.; KREJZA, Ladislav: Průběh pochodu. In: *Tamtéž*, s. 27–29; LESÁK, Josef: *Studentský průvod na Hrad v únoru 1948*. Praha, Společnost E. Beneše 1995, s. 5–12.

studentů na úkor pedagogů (takzvaná studentokracie).⁷ Tehdejší politický život středoškoláků zůstává však do značné míry stranou pozornosti.⁸

Mezi studenty středních škol⁹ se politická diferenciací projevovala méně nápadně než u vysokoškoláků. Politicky aktivní byli zpravidla jen žáci vyšších ročníků, a to jen menší část z nich. Oplývali však nemalou důvěrou ke svým dospělým vzorům a bojovností, kterou přenášeli do školního prostředí. Tento jev byl též usnadněn velkými věkovými rozdíly ve třídách, do nichž byli v roce 1945 integrováni žáci, kteří dříve za okupace nemohli studovat. Většina středoškoláků se organizovala spíše zájmově než politicky. Stranicky polarizovaná společnost však začala jejich veřejnou aktivitu během let 1945 až 1948 ve stále větší míře posuzovat politickými hledisky. Snížení věkové hranice volebního práva na osmnáct let zvyšovalo atraktivitu středoškoláků v očích politických stran, které usilovaly včas podchytit své budoucí voliče a funkcionáře.¹⁰ Studenti středních škol v tomto směru představovali

7 Viz např. CONNELLY, John: *Zotročená univerzita: Sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1948*. Praha, Karolinum 2008, s. 496; POUSTA, Zdeněk: *Studijní prověrky na českých vysokých školách*. In: *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, sv. 34–38, s. 87–93; HRADECKÁ, Vladimíra: *KSČ a tzv. studijní prověrky na pražských vysokých školách*. In: ZILYNSKÁ, B. – SVOBODNÝ, P. (ed.): *Věda v Československu v letech 1945–1953*, s. 275–286; SVATOŠ, Michal: *Studentokracie – mýtus nebo realita?* In: *Tamtéž*, s. 287–296; ČERNÝ, Václav: *Paměti*, sv. 3: *1945–1972*. Brno, Atlantis 1992, s. 672.

8 Tomuto tématu se soudobá historiografie věnuje pouze okrajově. Politickým smýšlením středoškoláků se zabývaly některé starší práce pojednávající o dějinách ČSM a částečně se tématu dotýká též literatura k dějinám školství a pedagogiky. (Viz např. KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 51–54; MICHŇÁK, Josef – NIKLÍČEK, Ladislav: *Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR: Boj za jednotu mládeže v letech 1945–1949*. Praha, Mladá fronta 1962, s. 17; BARTOŠ, Josef (ed.): *Dějiny pokrokového hnutí mládeže v Československu: Období 1939–1960*. Praha, ÚV ČSM 1967, s. 37–81; TÝŽ: *Pod vedením strany: Stručný nástin mládežnického pokrokového hnutí v Československu*. Praha, Mladá fronta 1961, s. 77–87; STEINIGER, Bohumil – ČMOLÍK, Otto: *Kapitoly z dějin dětského a mládežnického hnutí*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1976, s. 171; ČMOLÍK, Otto – VARHOLÍK, Juraj: *Mládež – generace – společnost: Příspěvek ke studiu problematiky návaznosti generací a formování komunistického vědomí mládeže v socialistické společnosti*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1977, s. 239–259; ČMOLÍK, Otto (ed.): *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha, Mladá fronta 1979, s. 30–68; HOFBAUER, Břetislav: *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu: Období národní a demokratické revoluce (1944–1948)*. Praha, Mladá fronta 1985, s. 217; SOMR, Miroslav (ed.): *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 359; ŠTVERÁK, Vladimír: *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1983, s. 380; BOHÁČ, Antonín (ed.): *Dějiny školství v Československu 1945–1975*, sv. 1. Praha, Univerzita Karlova 1982, s. 129; OPATA, Rudolf: *Nástin vývoje marxisticko-leninské pedagogiky v ČSSR*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1981, s. 62–79.)

9 Jako střední škola jsou v této práci označovány všechny typy škol třetího stupně, jejichž studium bylo zakončeno maturitou. Do této kategorie spadaly vedle gymnázií a reálných gymnázií zejména hojně frekventované obchodní akademie a vyšší průmyslové školy či postupně rušené učitelské ústavy.

10 Viz BROKLOVÁ, Eva: *Volební zákony pro parlamentní volby 1946 v Československu*. In: JECH, K. (ed.): *Stránkami soudobých dějin*, s. 76–92 (viz pozn. 6).

snadno formovatelnou a početně silnou skupinu.¹¹ Aktivnější část středoškoláků se tak v letech 1945 až 1948 podílela na řadě „politických“ činů, které zasahovaly do veřejného dění v podobné míře jako projevy jejich kolegů z vysokých škol. S vysokoškolským prostředím byli ostatně mnozí středoškoláci v blízkém kontaktu prostřednictvím absolventů z vyšších ročníků.

Sympatie studentů středních škol k jednotlivým politickým subjektům byly pravděpodobně výrazně ovlivněny rodinnými poměry i vyhlídkou na budoucí profesní uplatnění. Středoškoláci pocházeli ve velké míře z rodin středních vrstev (zejména úřednických a živnostnických)¹² a představovali nastupující generaci těchto profesních, sociálních a ekonomických skupin národa. Úspěšné složení maturitní zkoušky bylo vnímáno jako poměrně prestižní stupeň vzdělání, dosažitelný pouze pro malou část školní mládeže. Středoškoláci si tuto svou „výjimečnost“ dobře uvědomovali a v atmosféře všeobecného vzestupu veřejné aktivity obyvatelstva po roce 1945 měli dostatek sebevědomí, aby podnikli řadu kroků k obhajobě svých „stavovských“ zájmů (například pokusy o ustavení nezávislých středoškolských organizací či vydávání vlastních časopisů). Svůj vliv na politické postoje žáků měl bezesporu také pedagogický sbor středních škol, který se většinou vyznačoval solidním vzděláním a konzervativnějším smýšlením.

Československá média vesměs propagovala v letech 1945 až 1948 nový hodnotový kodex studenta. Podle tohoto vzoru se identita středoškoláků neměla napříště zakládat na intelektuální či sociální nadřazenosti. Studenti měli naopak mentálně splynout s dělnickou a zemědělskou mládeží, k čemuž údajně položilo základy již v době okupace společné totální nasazení (požadavek „jednoty národa“).¹³ Středoškoláci měli své síly plně odevzdat do služeb „budování“ republiky, podílet se manuální prací na obnově válkou poškozeného hospodářství (brigády) a svůj myšlenkový potenciál zasvětit prosazování zásad takzvané lidové demokracie (socialismus, respektive u lidovců křesťanský solidarismus¹⁴). Studenti se měli aktivně zapojit do reformy života školy i společnosti a převzít svůj díl odpovědnosti za jejich fungování (žakovské samosprávy).¹⁵ Někdejší údajná „bezstarostnost“ středoškol-

11 Na konci školního roku 1945/1946 bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku evidováno 70 041 žáků gymnázií a reálných gymnázií, 11 630 žáků obchodních akademií, 13 141 žáků vyšších průmyslových škol a 2553 žáků učitelských ústavů. (Viz Střední školy, ústavy pro vzdělání učitelstva, bohoslovecká učiliště a vyšší speciální školy ve školním roce 1945/1946 v zemi České a Moravskoslezské. In: *Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé*, řada A, roč. 28, č. 1–2 (1947), s. 19–30; Obchodní učiliště ve školním roce 1945/1946 v zemi České a Moravskoslezské. In: *Tamtéž*, č. 3, s. 45–48; Školy průmyslové a odborné pro jednotlivá odvětví průmyslu a odborné školy pro ženská povolání ve školním roce 1945/1946 v zemi České a Moravskoslezské. In: *Tamtéž*, č. 5–6, s. 127–140.)

12 Tento předpoklad nebyl ověřen nalezením vhodného celostátního statistického přehledu, při podrobnějším rozboru složení žáků na konkrétních zkoumaných školách však platí.

13 Viz např. Náš „Středoškolák“. In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 1 (září 1945), s. 2; Neotřesitelná jednota české mládeže. In: *Mladá fronta* (8.7.1945), s. 1.

14 Viz HÁLA, František: Křesťanský solidarismus. In: *Lidová demokracie* (28.9.1947), s. 9.

15 Z dopisů. In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 1 (září 1945), s. 15 n.

Hesla a nápisy ze standart, která byla skandována neb nesena dne 12. 5. 1946 na sjezdu mladých národních socialistů.

Nechceme svaz mládeže, když má rudé otěže.
 Kdo je ve svazu mládeže, ať mu táta nareže !
 Budujeme svojí práci, bez ministra informací.
 V SČM je dneska smutek, kdo má rozum, ten mu utek.
 Svaz mládeže neládká rozumného studáka.
 Českým školám třikrát běda,
 když jim vládne rudý děda !
 Studáci jsou chudý, ale nejsou rudý:
 Kdyby byli rudý, nebyli by chudý !
 Rudé zprávy rozhlasu nemají již ohlasu.
 Jme nár. soc. - je nás moc !
 Komunistům více práce, ať nechají agitace !
 Ve Stromovce ani pes - SČM má majáles !
 Praha rudá nebyla, to byla jen idyla.
 Rudé právo se nám smálo, že nás tady bude málo;
 dneska celá Praha vidí, koho volí mladí lidi.

*Hesla ze sjezdu mladých národních socialistů 12. května 1946
 (Národní archiv, Praha)*

ského života měla být nahrazena „odpovědnějšími“ zájmy.¹⁶ Studentům za to byla nabídnuta utopická perspektiva budoucnosti, ve které se měli stát součástí první generace, jež prožije své mládí bez válek a hospodářských krizí.

Přestože tento kolektivistický ideál propagovala především komunistická strana, šlo o hodnoty, které byly samy o sobě kladně přijímány většinou populace. Alternativní hlasy se zaměřovaly spíše na kritiku politického „zneužívání“ těchto výzev, nikoli na jejich odmítnutí (zmíněné brigády).¹⁷ Ani studenti toto své místo v „lidovědemokratické“ společnosti v základních rysech veřejně nezpochybňovali, existovala však latentní pluralita jeho interpretací. Podstatná část středoškoláků si například zachovávala tradiční „individualistickou“ a „výběrovou“ identitu. To se projevilo v poměrně široce rozšířeném nezájmu o centrálně řízenou celonárodní organizaci mládeže a v pokusech vytvářet naopak vlastní středoškolské projekty. Velké části studentů se jevil Svaz české mládeže jako příliš „uniformní“ nebo (pod

16 Viz KOVANDA, Arnošt: Svoboda užívaná a zneužívaná. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 4 (leden 1946), s. 6 n.

17 Viz NEUMANN, Zdeněk: Je zapotřebí pracovních sil? In: *Lidová demokracie* (7.11.1947), s. 5.

vlivem politického tlaku) dokonce jako „totalitní“ instituce.¹⁸ Studenti z řad „svazáků“ naopak považovali většinu svých spolužáků za nekonstruktivně „opoziční“ k poválečnému vývoji nebo nepřiměřeně „otrávené“ (tedy pasivní vůči svazu mládeže).¹⁹ Doložena je místy i otevřená neochota středoškolských studentů spolupracovat s žáky učňovských škol (viz níže).

Také každodenní život středoškoláka byl značně odlišný od oficiálně prezentovaného ideálu. Přestože se žáci účastnili brigádního nasazení, neztráceli zájem ani o „budovatelsky“ neangažovanou zábavu (kina, kavárny, tanec, módu). V některých případech pro ni navíc nacházeli více inspirace v „západní“ kultuře než v nejčastěji zdůrazňovaném sovětském příkladu.²⁰ Tato tendence byla nejvíce patrná na územích osvobozených v květnu 1945 americkou armádou, v menší míře se však projevovala i celostátně.²¹

Určitá část středoškoláků proto sice podporovala Komunistickou stranu Československa, ale narozdíl od řady jiných segmentů společnosti tento postoj mezi nimi nepřevažoval. Z výše nastíněných důvodů naopak na středních školách zazníval vedle „levicových“ studentů minimálně stejně silně a vyhraněně též hlas sympatizantů Československé strany národněsocialistické a Československé strany lidové.

Sledovaná problematika je příliš široká, než aby mohla být na tomto místě vyčerpávajícím způsobem popsána. Tato práce se proto zaměřuje pouze na tři dílčí tematické okruhy. První část studie pojednává o snahách českých středoškoláků vytvořit v letech 1946 až 1948 vlastní studentskou organizaci nezávislou na Svazu české mládeže. Další kapitola do tohoto rámce začleňuje konkrétní příklady politizující činnosti středoškoláků v plzeňském regionu, kde mezi studenty převládala prozápadní kulturní orientace. Plzeňské střední školy tvořily vedle Prahy a Brna jednu z hlavních bašt studentského emancipačního hnutí. Závěrečná část práce pak ve formě mikrohistorické sondy nahlédne do třídy III. B Obchodní akademie v Plzni, kde obecný vývoj poznamenal ve školním roce 1947/1948 zcela konkrétně osudy jednotlivých žáků.

Pokusy o ustavení samostatného svazu středoškolských studentů

V květnu 1945 se začala vytvářet organizační struktura Svazu české mládeže, který sám sebe považoval za instituci sdružující veškerou mládež v českých zemích.²²

18 Mladí lidovci a SČM. In: *Tamtéž* (12.5.1946), s. 1.

19 RAMBOUSEK, Jiří: Debatujeme o sobě. In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 5 (únor 1946), s. 14.

20 ONDRÁČEK, Vladimír: Z dopisů. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 3 (prosinec 1945), s. 15; MACHÁČEK, Vlastimil: Debatujeme o sobě. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 5 (únor 1946), s. 14.

21 Mezi středoškoláky se např. projevil velký zájem o korespondenci se západními studenty (NA, f. Svaz přátel USA v Praze (neuspořádaný fond), karton (k.) 18, seznamy žáků žádajících o zprostředkování korespondence se západními zahraničními studenty z roku 1947).

22 Viz KAHUDA, Jan: Písemnosti ústředních orgánů Československého svazu mládeže. In: *Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus*, č. 2. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2009, v.v.i., s. 45–47; HÁJEK,

Prozatímní stanovy svazu hovořily výslovně o tom, že SČM je „jednotnou a výlučnou organizací české mládeže“.²³ Vstupovali proto do něj také středoškoláci. Svaz zpočátku z ideologických důvodů nevytvářel samostatnou organizační síť na školách (žáci se mohli stát členy místních skupin SČM), a tak byly zájmy středoškoláků zastupovány *de facto* shora.

Nezávisle na Svazu české mládeže, ale za jeho podpory a se souhlasem komunistického ministra školství Zdeňka Nejedlého, začaly od května 1945 vznikat na školách orgány žákovské samosprávy, označované později jako třídní a ústavní studentské rady (ÚSR). Tyto kroky souvisely se všeobecným zaváděním „lidovědemokratických“ principů do veřejného života. V prvních měsících vykonávaly tyto žákovské samosprávy převážně agendu „očistnou“, když zasílaly ministerstvu školství a osvěty podněty o kolaboraci žáků a učitelů na jejich ústavech. Žákovské samosprávy nebyly organizační složkou Svazu české mládeže a zastupovaly všechny studenty bez ohledu na členství ve svazu. Jejich fungování bylo zpočátku plně závislé na benevolenci ředitelů škol,²⁴ kteří byli ministerstvem školství a osvěty v srpnu 1945 vyzváni k podpoře žákovských samospráv.²⁵ S provozem samospráv počítaly také osnovy politické a občanské výchovy, které jim poskytovaly značnou část hodinových dotací.²⁶ Přesnější normativní podklad pro činnost ústavních studentských rad však dlouhou dobu scházel. V následujících letech se proto rozhořely debaty o budoucí funkci a kompetenci těchto samospráv.²⁷ V úvahu přicházelo pořádání kulturních a sportovních akcí, podíl na známkování, sociální činnost, prospěchové soutěže, organizace brigád a podobně. Definitivní legalizace samospráv narážela především na odpor části pedagogů.²⁸

V rámci centrálního vedení Svazu české mládeže zastupoval zájmy středoškoláků od května 1945 Ústřední středoškolský odbor (ÚSO) SČM. Na středoškolském sjezdu svazu 21. června 1945 v Praze byla přijata zásada, že středoškoláci nebudou tvořit jeho zvláštní složku, ale stanou se členy místních skupin SČM v sídle své školy. Od počátku školního roku 1945/1946 vydával Ústřední středoškolský odbor SČM ve spolupráci s deníkem *Mladá fronta* pro žáky měsíčník *Středoškolák*. Pocitovaná absence bližšího kontaktu Ústředního středoškolského odboru s jednotlivými školními ústavy vedla v listopadu 1945 Ústřední výbor SČM k rozhodnutí zapojit

Václav: O jednotu mladé generace. In: *Dějiny a současnost*, roč. 2, č. 8 (1960), s. 5 n.; MICHŇÁK, J. – NIKLÍČEK, L.: *Příspěvek k historii mládežnického hnutí v ČSSR*, s. 17 (viz pozn. 8).

23 Svaz české mládeže legalizován. In: *Mladá fronta* (28.8.1945), s. 2.

24 Co dělá vaše samospráva? In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 2 (říjen 1945), s. 8.

25 Stalo se tak výnosem ministerstva školství a osvěty (MŠO) z 31.8.1945, č. A-49074-III (Žákovská samospráva na národních a středních školách, učitelských ústavech a odborných školách všech směrů. In: *Věstník ministerstva školství a osvěty*, roč. 2, č. 3 (15.2.1946), s. 37).

26 Přechodné učební osnovy občanské výchovy pro školy obecné, měšťanské a střední, učitelské ústavy a ústavy jim přiřčené a pro odborné školy všech směrů: Výnos MŠO z 20.9.1946, č. A-190636-III. In: *Tamtéž*, roč. 2, č. 17a (26.9.1946), s. 359–382.

27 Z dopisů. In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 1 (září 1945), s. 15 n.

28 DIENSTBIER, Zdeněk: Proč středoškolské samosprávy? In: *Tamtéž*, s. 13.

do svazu žákovské samosprávy škol třetího stupně prostřednictvím organizační sítě středoškolských odborů SČM v krajích a okresech. Po ustavení části krajských středoškolských odborů SČM se pak ve dnech 8. až 10. února 1946 konala v Brně konference delegátů z krajů, která schválila organizační řád středoškolských odborů.²⁹

Organizační řád respektoval zvláštní postavení středoškoláků a při standardní teritoriální síti výborů Svazu české mládeže vytvářel teoreticky autonomní strukturu středoškolských odborů, představujících organizační překlenutí mezi dvěma zcela odlišnými institucemi (SČM a žákovskými samosprávami). Žákovské samosprávy (ÚSR) měly delegovat své zástupce na okresní středoškolské konference, na nichž měli být voleni funkcionáři okresních středoškolských odborů (OSO) SČM. Ti měli být nabídnuti ke kooptování do okresních výborů SČM jako okresní středoškolští referenti. Obdobná procedura se pak měla opakovat na vyšším stupni. Na krajských konferencích měli předsedové jednotlivých ústavních studentských rad spolu s předsedy okresních středoškolských odborů SČM volit funkcionáře krajských středoškolských odborů (KSO) SČM, kteří měli být nabídnuti ke kooptaci do krajských výborů SČM. Posléze měli být na konferenci předsedů krajských středoškolských odborů SČM zvoleni funkcionáři Ústředního středoškolského odboru SČM. Předseda tohoto ústředního odboru měl být vybrán na společné poradě předsedů krajských středoškolských odborů SČM a zástupců Ústředního výboru SČM a nakonec měl být kooptován do Ústředního výboru SČM. Volitelnost funkcionářů středoškolských odborů nebyla teoreticky závislá na členství ve svazu mládeže, jejich kooptace do výborů SČM však až na opodstatněné výjimky ano.³⁰ V návaznosti na přijetí tohoto organizačního řádu se měly první volby do Ústředního středoškolského odboru SČM konat 20. března 1946.³¹

Systém středoškolských odborů Svazu české mládeže se záhy ukázal jako dysfunkční. Vznikl totiž v době, kdy vedoucí činitelé svazu očekávali, že veškerá středoškolská mládež do něj postupně vstoupí. A tento předpoklad se během roku 1946 stával iluzí. Velká část středoškoláků naopak v letech 1946 až 1948 začala usilovat o vytvoření organizace zcela nezávislé na Svazu české mládeže.³² Středoškolské odbory v této situaci nebyly schopny přenášet politiku svazu mládeže do jednotlivých škol. Podstata problému spočívala v tom, že zástupci škol mnohdy volili do středoškolských odborů nesvazáky, nebo dokonce osoby usilující o vystoupení celého ústředního středoškolského odboru ze svazu mládeže. Někteří studentští

29 NA, f. Československý svaz mládeže – Ústřední výbor (ÚV ČSM) (neuspořádaný fond), školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, karton (k.) 1315, Zpráva o činnosti ÚSO SČM od 9.5.1945 do 15.3.1946.

30 *Tamtéž*, zpráva o jednání komise pro otázky samospráv a otázky organizační na celostátní poradě středoškolských odborů SČM v Brně z 9.2.1946.

31 *Tamtéž*, Jak budeme nyní budovat okresní a krajské středoškolské odbory a spolupracovat se SČM (nedatováno).

32 S prvními takovými snahami přišli mladí národní socialisté již v září 1945 (*tamtéž*, f. Archiv České strany národně sociální (A ČSNS), k. 447, zápis ze schůze předsednictva Ústředního výboru Odboru mladých národních socialistů (ÚV OMNS) z 3.9.1945).

Titulní strana stanov Svazu středoškolského studentstva z 6. ledna 1947 (Národní archiv, Praha)

předáci se tak snažili využít strukturu středoškolských odborů k utvoření samostatné organizace středoškoláků, protože jim scházela jiná legální organizační platforma přesahující rámec jedné školy. Svaz české mládeže takovému průběhu voleb bránil tím, že zvolené funkcionáře středoškolských odborů odmítal kooptovat do výborů SČM nebo jejich volbu (jakožto osob údajně nepřátelských ke svazu mládeže) vůbec neuznal. Na jejich místa naopak často prosazoval osoby bez podpory ve školních samosprávách. Ze středoškolských odborů svazu mládeže se tak v některých případech stávaly samozvané orgány, zastupující pouze menšinu studentů a nemající téměř žádný kontakt s jednotlivými školami. Vznikaly spory, při nichž některé školy (nebo i celé kraje) odmítaly se svazem mládeže vůbec spolupracovat a pokoušely se vytvářet vlastní organizace žákovských samospráv. Až do února 1948 tak mezi Svazem české mládeže a studentskými samosprávami trvala oboustranně neuspokojivá koexistence.

Na gradaci tohoto konfliktu měla vliv vedle výše nastíněné specifické „stavovské“ mentality středoškoláků také politická situace. Deklarovanou všeobecnost Svazu české mládeže totiž od počátku v plné míře neakceptovaly všechny politické strany. Národní socialisté a lidovci si udržovali vedle SČM své vlastní mládežnické organizace. Národní socialisté vstoupili do vedení mládežnického svazu až po dlouhém vyjednávání a pouze neoficiálně.³³ Preferovali spíše utvoření federativně uspořádaného ústředí mládeže, které by volně sdružovalo zástupce jednotlivých politických stran a dalších organizací pracujících s mládeží.³⁴ Obávali se totiž předat výchovu svého dorostu do rukou převážně komunisty řízeného Svazu české mládeže. Pojem „národní jednoty“ v myšlení národních socialistů nevylučoval zájmovou a politickou diferenciaci. Jednotné ústředí mládeže mělo proto podle jejich představ vyvíjet pouze činnost výchovnou, nikoli politickou.³⁵

Odbor mladých národních socialistů vyslal 18. března 1946 do Svazu české mládeže své neoficiální zástupce a vyžadoval pro ně dostatečně silné pozice v řídicích orgánech. Tento krok přitom zdaleka neznamenal definitivní rozhodnutí podporovat svaz mládeže, spíše byl motivován snahou zamezit tímto kompromisem případným útokům ze strany SČM před nadcházejícími parlamentními volbami.³⁶ Při obsazování funkcí ve Svazu české mládeže strana mimo jiné počítala s tím, že na místo středoškolského referenta Ústředního výboru SČM středoškoláci pravděpodobně

33 Za ČSNS se druhým místopředsedou ÚV SČM stal Čestmír Adam a zástupcem ústředního tajemníka Ludvík Reimann (*tamtéž*, f. ÚV ČSM, k. 99, zápis z první slavnostní schůze ÚV SČM 24.3.1946).

34 *Tamtéž*, f. A ČSNS, k. 78, zápis ze schůze předsednictva ÚV ČSNS 4.6.1945.

35 *Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva ÚV ČSNS 23.1.1946.

36 „Naši zástupci v ústředí SČM nejsou oficiálně vysláni za stranu, nýbrž jako kvalitní jedinci, které na výzvu SČM můžeme doporučit. (...) Ulehčíme si hlavně při sjezdu, že proti nám SČM nebude útočit. Své stanovisko podle dalších poměrů můžeme zkorigovat.“ (*Tamtéž*, k. 447, zápis ze schůze předsednictva ÚV OMNS 18.3.1946, výrok předsedy ústředního výboru Oty Hory.)

nominují jejího exponenta, předsedu Krajského středoškolského odboru SČM v Praze Čestmíra Rotta.³⁷

Dvacátého března 1946 bylo poprvé řádně voleno nové vedení Ústředního středoškolského odboru SČM (na konferenci předsedů krajských středoškolských odborů SČM při valném sjezdu svazu mládeže v Praze). O znovuzvolení do funkce předsedy ústředního odboru se ucházel komunista Antonín Mrázek,³⁸ proti němu kandidoval národní socialista Čestmír Rott. Za Mrázka se postavili zástupci Ústředního výboru SČM, Rotta naopak podporovali národněsocialističtí studentští delegáti z Plzně (Boris Mareš) a Moravské Ostravy (Vojtíšek). Mrázek nakonec zvítězil poměrem hlasů osm ku pěti, dva delegáti se zdrželi hlasování. Přesto složení pětičlenné skupiny osob, které středoškolská konference navrhla kooptovat do Ústředního výboru SČM, zrcadlilo spíše sympatie k Rottově skupině, protože byli navrženi Rott, Mareš i Vojtíšek.³⁹ Ústřední výbor SČM se však 24. března 1946 odmítl řídit nominací středoškoláků. Proti Marešovi a Vojtíškovi se vyslovili delegáti z jejich krajů a prosadili místo nich do výboru osoby bez pověření ze strany studentů.⁴⁰

Podmíněná ochota zástupců národních socialistů i podstatné části středoškoláků setrvat ve svazu mládeže záhy ještě více zeslábla. V předvolební kampani na jaře 1946 se množily stížnosti národních socialistů na zneužívání formálně nadstranického Svazu české mládeže ve prospěch komunistické strany.⁴¹ Spory vyvrcholily v dubnu 1946, kdy svaz mládeže přesunul termín plánovaného květnového majálesu na stejné dny (10.–12. května 1946), na které byl již v březnu sezván sjezd mladých národních socialistů.⁴² Vedení národních socialistů pochopilo tento krok jako záměrný útok proti svým mládežnickým organizacím. Nejprve proto důrazně požádalo svaz mládeže o odložení akce, po bezvýsledném vyjednávání se pak 4. května 1946 usneslo doporučit všem svým členům, aby svaz opustili. Národní socialisté zároveň veřejně deklarovali, že již nepokládají Svaz české mládeže za nadstranickou organizaci, protože jeho vedení se kromě menšiny sociálních demokratů ocitlo plně v rukou KSČ.⁴³ Svaz mládeže naopak národní socialisty obviňoval

37 Čestmír Rott se narodil roku 1924 v Plzni a v roce 1938 se přestěhoval s rodiči z Dobřan u Plzně do Prahy, kde absolvoval obchodní akademii.

38 Antonín Mrázek se narodil roku 1925 v Praze a po únoru 1948 pracoval jako tajemník ministra vnitřního obchodu.

39 NA, f. ÚV ČSM, Školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zápis z konference předsedů KSO v Praze 20.3.1946; *tamtéž*, pokyn ÚSO SČM všem krajům k provedení voleb OSO SČM a KSO SČM ze 14.2.1946.

40 *Tamtéž*, k. 99, zápis z první slavnostní schůze ÚV SČM 24.3.1946.

41 Podstatnou událostí v tomto směru byly zejména brněnské demonstrace v únoru 1946 (srv. Studentské a dělnické demonstrace v Brně. In: *Mladá fronta* (8.2.1946), s. 2; MÁČEK, Jaroslav: Středoškoláci budou volit, nikoli demonstrovat. In: *Středoškolák*, roč. 1, č. 6 (březen 1946), s. 7; PERNES, Jiří: Aféra majora Šoffra: Střetnutí vysokoškolských studentů a dělníků Zbrojovky v Brně v únoru 1946. In: PECKA, Jindřich (ed.): *Acta contemporanea: K pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998, s. 295–318).

42 Viz KOCIAN, J.: *Československá strana národně socialistická*, s. 51–54 (viz pozn. 5).

43 NA, f. A ČSNS, k. 78, zápis ze schůze předsednictva ÚV ČSNS 26.4.1946; *tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva ÚV ČSNS 4.5.1946; *tamtéž*, f. ÚV ČSM, k. 114, zápis ze schůze

z rozbíjení „jednoty národa“. Ze středoškolských národněsocialistických činovníků opustil v květnu 1946 jeho vedení zejména někdejší neúspěšný kandidát na funkci předsedy Ústředního středoškolského odboru SČM Čestmír Rott.⁴⁴

Ve vypjaté předvolební atmosféře obě strany podnikly řadu kroků k tomu, aby se jejich konkurenčních akcí ve dnech 10. až 12. května 1946 zúčastnil co největší počet mladých lidí.⁴⁵ Ústřední vedení Svazu české mládeže se bez vědomí krajského středoškolského odboru v Praze pokusilo do svého průvodu pozvat pražské studenty středních škol. Mylně přitom informovalo, že jediné pro účel podniku pořádaného svazem mládeže budou žáci omluveni z vyučování.⁴⁶ Národněsocialistické vedení Krajského středoškolského odboru SČM v Praze (Čestmír Rott a Zdeněk Herčík⁴⁷) proto vydalo prohlášení ke studentům, ve kterém se zcela otevřeně postavilo autoritě svazu mládeže, dementovalo zkreslující informace a vyzvalo všechny, aby se v době oslav zúčastnili „těch podniků, které jim jejich vlastní demokratické rozhodnutí určí“.⁴⁸ Žákovské samosprávy některých pražských škol uspořádaly po této výzvě hlasování o tom, které z nabízených akcí se zúčastní studenti jejich ústavů. Většina žáků se rozhodla pro sjezd mladých národních socialistů. Některé ústavní studentské rady začaly také hromadně odhlašovat své žáky ze svazu mládeže⁴⁹ a zároveň probíhal intenzivní nábor nových členů do odborů mladých národních socialistů.

Vystoupení národních socialistů ze Svazu české mládeže bylo manifestačně potvrzeno na osmdesátitisícovém shromáždění mladých příslušníků této strany

předsednictva ÚV SČM 17.4.1946; *tamtéž*, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 3.5.1946; Jednotu mládeže udržíme. In: *Mladá fronta* (9.5.1946), s. 2.

44 Odchod ze Svazu mládeže. In: *Svobodné slovo* (11.5.1946), s. 3.

45 NA, f. A ČSNS, k. 448, výzva předsednictva ÚV ČSNS odeslaná organizacím sdružujícím mládež ze 7.5.1946.

46 Naše mládež se nedá oklamat. In: *Svobodné slovo* 108 (9.5.1946), s. 3.

47 Zdeněk Herčík se narodil 1929 v Sadské (okres Nymburk) a studoval průmyslovou školu v Praze. V květnu 1945 se zapojil do osvobozovacích bojů v Praze. V letech 1947 a 1948 byl členem ČSNS. Roku 1950 byl odsouzen Státním soudem v Praze k sedmi letům odnětí svobody za napomáhání k ilegálnímu přechodu státních hranic. V roce 1953 byl při výkonu trestu v Jáchymově kvůli svým někdejším kontaktům s čelnými funkcionáři ČSNS získán ke spolupráci s StB a podmínečně propuštěn na svobodu. Od roku 1960 pracoval jako technik v Laterně magie a podnikal řadu zahraničních cest. Podával hlášení např. o chování Alfréda Radoka či Miloše Formana. V roce 1971 emigroval z pověření federálního ministerstva vnitra do USA, o čtyři roky později se však po neúspěšné misi vrátil zpět do vlasti. (*Archiv bezpečnostních složek*, Praha (dále ABS), Svazková agenda uložená na Centrále MV (Statisticko-evidenční odbor MV), f. MV-V (Vyšetřovací spisy – Centrála), svazek (sv.) V-6470 MV a sv. V-23893 MV; *tamtéž*, Svazková agenda Hlavní správy rozvědky, f. I.S-4 (Agenturní svazky), registrační číslo 45030.)

48 Všem pražským středoškolákům! In: *Svobodné slovo* (11.5.1946), s. 3.

49 NA, f. A ČSNS, k. 448, pokyn ÚV OMNS všem národním socialistům – členům SČM z 16.5.1946; Naše mládež se nedá oklamat. In: *Svobodné slovo* (9.5.1946), s. 3; Totalita na středních školách? In: *Tamtéž* (11.5.1946), s. 4; S kým jde opravdu mládež. In: *Tamtéž* (21.5.1946), s. 5.

na Staroměstském náměstí 12. května 1946.⁵⁰ Bojovnou atmosféru vyjadřovala řada provolávaných hesel, jako například „Nechceme svaz mládeže, když má rudé oštěže!“ či „Svaz mládeže neláká rozumného študáka!“.⁵¹ Vedení Svazu české mládeže přesto až do srpna 1946 doufalo v urovnání sporu s Československou stranou národněsocialistickou a ponechávalo ve svém předsednictvu volná místa pro její zástupce.⁵² Národní socialisté však na výzvy k návratu nereflektovali a rozvíjeli naopak svůj koncept federativního uspořádání mládeže. Jednali se sociálními demokraty a lidovci o vytvoření ústřední instituce, ve které by byla zastoupena mládež ze všech politických, kulturních, náboženských a tělovýchovných organizací. Svazu české mládeže by v tomto ústředí náleželo pouze místo jednoho z řadových členů.

Lidová strana požadavky národních socialistů plně podpořila. Její zástupci se již dříve bránili spolupráci se svazem mládeže, protože její považovali za pobočku takzvaného socialistického bloku, a nikoli za celonárodní organizaci, která by umožňovala vedení mládeže v křesťanském duchu.⁵³ Komunistická strana i svaz mládeže takové řešení naopak zásadně odmítaly, jelikož se obávaly, že by nová organizace nezaručovala socialistickou výchovu mládeže.⁵⁴ Také sociální demokraté byli o celém projektu ochotni uvažovat pouze při výrazně silnějším zastoupení svazu mládeže v řídicích orgánech nového sdružení. Aby národní socialisté mohli provést svůj plán, potřebovali proto nejprve oslabit monopolní postavení svazu mládeže. To bylo možné pouze cestou osamostatnění takzvaných kolektivních členů SČM (Junák, Svaz vysokoškolského

Titulní strana druhého čísla nezávislého středoškolského časopisu Studentský hlasatel ze 14. září 1946

50 NA, f. A ČSNS, k. 448, pokyn ÚV OMNS všem národním socialistům – členům SČM z 16.5.1946.

51 Viz pozn. 1.

52 NA, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM ze 7.6.1946; *tamtéž*, k. 99, zápis ze schůze ÚV SČM z 11.8.1946.

53 Konec „jednotného“ Svazu české mládeže. In: *Lidová demokracie* (8.5.1946), s. 1; Mladí lidovci a SČM. In: *Tamtéž* (12.5.1946), s. 1.

54 NA, f. 1558, arch. j. 26, usnesení komise mládeže ÚV KSČ z 16.9.1946; *tamtéž*, arch. j. 27, zápis ze schůze komise mládeže ÚV KSČ z 26.6.1947.

studentstva, komise mládeže Revolučního odborového hnutí). Tito „kolektivní členové“ fungovali sice značně autonomně na svazu mládeže, přesto byli formálně jeho součástí. Představovali přitom tak velkou početní sílu, že bez nich nemělo smysl o alternativním způsobu organizace mládeže vůbec uvažovat. Podobnou vazbu ke svazu mládeže měly také středoškolské odbory SČM a žákovské samosprávy středních škol. Národní socialisté a lidovci proto po květnu 1946 plně podporovali emancipační snahy středoškoláků a pro budoucí federativní ústředí mládeže počítali se zástupcem středních škol.⁵⁵ Národněsocialistická strana také reagovala na projevené sympatie ze strany středoškoláků a začala postupně budovat v krajích a okresech síť svých středoškolských referentů, kteří dostali za úkol najít na jednotlivých školách vhodné stranické důvěrníky.⁵⁶

Obecný politický spor o podobu organizování mládeže se promítl také do postupu pražských středoškoláků. Již 8. května 1946 prosadil Čestmír Rott na schůzi Krajského středoškolského odboru SČM v Praze zastavení finančních příspěvků pro Svaz české mládeže. Zároveň s finanční odlukou byla provedena též odluka institucionální. Na návrh Čestmíra Rotta se celý Krajský středoškolský odbor SČM v Praze jednomyslně rozhodl rezignovat na své funkce ve svazu mládeže a iniciativně se naopak ujmout přípravy nezávislého Svazu československých středoškoláků.⁵⁷ Odstoupivší pražské vedení vzápětí zahájilo jednání se všemi čtyřmi českými politickými stranami o vyslání jejich zástupců do přípravného výboru nového svazu.⁵⁸ Podařilo se mu zajistit předběžný souhlas odborů mládeže národních socialistů a lidovců.⁵⁹

V polovině května 1946 byl na krajské středoškolské konferenci zvolen nový Krajský středoškolský odbor SČM v Praze, odpovídající svým složením zájmům ústředního výboru svazu mládeže. Předsedou krajského odboru se stal Lubor Kára,⁶⁰ kterého Ústřední výbor SČM přijal do svých řad místo Čestmíra Rotta.⁶¹ (V červnu 1946 pak Kára nahradil ve funkci předsedu Ústředního středoškolského odboru SČM Antonína Mrázka.)⁶² I na této květnové krajské konferenci však příznivci

55 NA, f. A ČSNS, k. 447, zápisy ze schůzí předsednictva ÚV OMNS 31.5.1946, 19.7.1946, 26.7.1946 a 4.10.1946.

56 Zřízení organizací ČSNS přímo na školách doporučovalo oddělení pro vědeckou politiku při Zemské kulturní radě ČSNS v Brně již těsně po brněnských demonstracích v únoru 1946. Vytvoření ústřední středoškolské komise ČSNS bylo schváleno 12.4.1946, krajské a okresní středoškolské komise ČSNS začaly vznikat v září 1946. (*Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva ÚV OMNS 12.4.1946; *tamtéž*, Nový život – pracovní korespondence OMNS, 30.9.1946.)

57 Název nově zakládaného svazu zpočátku kolísal, od roku 1947 se již obecně ustálilo označení Svaz středoškolského studentstva (NA, f. 1558, arch. j. 53, zápis ze schůze KSO SČM v Praze 8.5.1946; S čím Mladá fronta přijde. In: *Svobodné slovo* (12.5.1946), s. 4).

58 NA, f. 1558, arch. j. 53, prezenční listina Přípravného výboru Svazu československých středoškoláků v Praze z 13.5.1946.

59 Všem středoškolákům! In: *Lidová demokracie* (12.5.1946), s. 2.

60 Lubor Kára se narodil roku 1927 v Praze a později zde studoval filozofickou fakultu.

61 NA, f. ÚV ČSM, k. 99, zápis z mimořádné schůze ÚV SČM 17.5.1946.

62 *Tamtéž*, k. 172, zápis ze schůze ÚV SČM 26.5.1946.

odstupujícího vedení početně převládali, a proto jeho reprezentanti Čestmír Rott a Zdeněk Herčík, ačkoli již nebyli členy svazu mládeže, dostali od pléna konference mandát k utvoření přípravného výboru, který se měl „zabývat zkoumáním nových organizačních forem středoškolských samospráv“.⁶³ Pražské ústavní studentské rady tedy zůstaly sice prozatím součástí struktury středoškolských odborů Svazu české mládeže, zároveň však oficiálně zaštitily Rottovu iniciativu k ustavení vlastní nezávislé organizace.⁶⁴

Prvního června 1946 takto pověřený Přípravný výbor Svazu středoškolského studentstva (SSS) v Praze, vedený bývalými funkcionáři Krajského středoškolského odboru SČM v Praze (Čestmírem Rottem a Zdeňkem Herčíkem), vyzval komunistickou stranu, aby vyslala své zástupce do nově konstituovaného svazu.⁶⁵ Komise mládeže Ústředního výboru KSČ se však 4. června 1946 usnesla nespolupracovat s ním a postavit se důrazně proti jeho vzniku.⁶⁶

Ústřední výbor Svazu české mládeže reagoval (z podnětu komise mládeže ÚV KSČ) na separatistické snahy studentů tím způsobem, že radikálně omezil přístup delegátů na červnový středoškolský sjezd v Praze a program sjezdu redukoval na sportovní hry a recitační soutěže. V pozadí tohoto kroku stála obava, že by se delegace z krajů mohly „postavit proti jednotě mládeže a zneužít tak svého sjezdu“.⁶⁷ V srpnu 1946 dokonce Ústřední výbor SČM vážně uvažoval o úplném zrušení středoškolských odborů.⁶⁸ Nakonec však přece jen byly svolány řádné volby do středoškolských odborů na podzim 1946 (konaly se vždy na počátku školního roku), ovšem s řadou „bezpečnostních“ opatření. Na konferenci předsedů krajských středoškolských odborů SČM 10. listopadu 1946 byli svoláni pouze delegáti, kteří byli již potvrzeni krajskými výbory SČM. Pozvánky zároveň obsahovaly upozornění, že nově volený předseda Ústředního středoškolského odboru SČM musí být nejprve schválen Ústředním výborem SČM.⁶⁹ Ve funkci předsedy ústředního odboru tak byl na konferenci potvrzen dosavadní úřadující místopředseda Lubor Kára.⁷⁰

Emancipační studentské hnutí nedisponovalo svou vlastní zastřešující celostátní organizací a bylo dosti izolované v jednotlivých regionech. Aktivita přípravného výboru v Praze se proto zpočátku omezovala do značné míry na samotný pražský region. Vedle toho však například v západních Čechách od března 1946 fungovala na Svazu české mládeže i Svazu středoškolského studentstva zcela nezávislá Krajská středoškolská rada v Plzni. Brněnští protisvazácky smýšlející studenti naopak na

63 Svorný postup všech středoškoláků. In: *Mladá fronta* (21.5.1946), s. 2.

64 NA, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 4.6.1946.

65 *Tamtéž*, f. 1558, arch. j. 52, dopis Přípravného výboru Svazu středoškolského studentstva v Praze středoškolské subkomisi ÚV KSČ z 1.6.1946.

66 *Tamtéž*, arch. j. 26, usnesení komise mládeže ÚV KSČ ze 4.6.1946.

67 *Tamtéž*, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 11.6.1946; *tamtéž*, f. 1558, arch. j. 26, usnesení komise mládeže ÚV KSČ z 1.6.1946 a 6.6.1946.

68 *Tamtéž*, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 20.8.1946.

69 *Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 30.10.1946.

70 *Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 12.11.1946.

podzim 1946 prosazovali své zájmy ovládnutím tamního Krajského středoškolského odboru SČM.⁷¹

Pro vznik celostátní středoškolské organizace bylo třeba nejprve najít vhodnou organizační a právní platformu. Pátého listopadu 1946 Přípravný výbor Svazu středoškolského studentstva rozeslal ústavním radám středních škol informativní oběžník s dotazníkem, jakou podobu by měl mít budoucí nezávislý svaz.⁷² Předseda přípravného výboru Čestmír Rott pak 6. ledna 1947 spolu s Dušanem Hajšlem⁷³ podal žádost o schválení stanov svazu Zemskému národnímu výboru (ZNV) v Praze.⁷⁴ Svaz středoškolského studentstva měl být podle těchto stanov nepolitickou organizací sdružující středoškoláky bez rozdílu politické či náboženské příslušnosti. Vedle školních orgánů hodlal zřizovat také krajské a ústřední orgány. Členství ve svazu mělo být studentům umožněno ještě čtyři roky po složení maturitní zkoušky. (Sám Čestmír Rott tehdy již studoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze a učil na měšťanské škole.) Stanovy předpokládaly, že svaz bude vyvíjet poměrně rozsáhlou veřejnou činnost – kromě pořádání kulturních a sportovních akcí měl mít právo vydávat vlastní časopisy, zřizovat si nakladatelství a knihupectví, nahrávat své gramofonové desky a podobně. Těmto ambicím však neodpovídala kvalita zpracování stanov, a proto Zemský národní výbor v Praze v březnu 1947 ustavení spolku zakázal.⁷⁵ Úspěšný ovšem nebyl ani opakovaný pokus o schválení stanov z léta téhož roku.⁷⁶

Definitivní právní rámec dlouho neměly ani žákovské samosprávy jako základna studentského hnutí. Situace se změnila až začátkem školního roku 1947/1948, kdy národněsocialistický ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský vydal vyhlášku legalizující studentské samosprávy. Tím bylo výrazně posíleno postavení funkcionářů ústavních studentských rad vůči Svazu české mládeže. Nový status žákovských samospráv totiž obsahoval ustanovení (paragraf 49), které opravňovalo samosprávy k účasti na podnicích pořádaných „nadstranickou organizací mládeže“. Umožňoval též samosprávám „pořádat společně s jinými školními samosprávnými jednotka-

71 *Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni)*, f. Československý svaz mládeže – Krajský výbor (KV ČSM) Plzeň, k. 2, inventární číslo (inv. č.) 9, dopis předsedy KSO SČM v Brně Zdeňka Součka předsedovi KSR v Plzni Borisi Marešovi z 16.11.1946.

72 Členy Přípravného výboru Svazu československých středoškoláků v Praze tehdy byli Dušan Hajšl, Zdeněk Herčík, Vlastimil Chaloupek (údajně za KSČ), Jura Mach, Václav Plešinger, Jana Ropková, Čestmír Rott, Josef Vytiska a Oldřich Železný (NA, f. 1558, arch. j. 52, oběžník Přípravného výboru Svazu československých středoškoláků v Praze z 5.11.1946).

73 Dušan Hajšl se narodil roku 1927 v Mostě a později studoval práva. Od roku 1949 užíval příjmení Hendrych.

74 NA, f. Zemský úřad (ZÚ) Praha, spolkové záležitosti, signatura (sign.) 70/1947, k. 1821, žádost Přípravného výboru SSS v Praze o schválení stanov z 6.1.1947.

75 Stanovy například neodpovídaly platné legislativě ošetřující pořádání filmových představení a vydávání gramofonových desek. Obsahovaly také příliš vágní formulace upravující proces volby delegátů na školách. (*Tamtéž*, rozhodnutí rady ZNV v Praze z 21.3.1947.)

76 *Tamtéž*, žádost Přípravného výboru SSS v Praze o schválení stanov z 6.6.1947; *tamtéž*, rozhodnutí rady ZNV v Praze z 1.8.1947.

Pozdrav od amerických studentek.

Fotografie amerických studentek v prvním čísle západočeského středoškolského časopisu Studentský hlasatel, vytištěném 2. září 1946

mi v místě společný podnik nebo příležitostně se radit o závažných společných věcech“.⁷⁷

Tato ustanovení otevírala možnost nechat na jednotlivých školách hlasovat, zda studenti chtějí nadále setrvat ve středoškolských odborech Svazu české mládeže nebo vstoupit do Svazu středoškolského studentstva. Jeho přípravný výbor na nové podmínky reagoval tím, že na podzim 1947 (v době voleb nových žákovských samospráv) obeslal všechny školy třetího stupně výzvou k provedení takového hlasování. Svazácký a komunistický tisk se snažil podobným iniciativám zabránit a označoval Svaz středoškolského studentstva za pouhý politický nástroj národních socialistů, fungující bez řádného právního podkladu.⁷⁸ Na obranu svazu naopak vystupoval národněsocialistický tisk, který zdůrazňoval jeho naprostou nezávislost na politických stranách.⁷⁹ V *Mladých proudech*, časopise národněsocialistické mládeže, vznikla v této souvislosti dokonce zvláštní středoškolská rubrika zaměřená na propagaci

77 Žákovská samospráva na školách obecných, měšťanských a středních a na odborných školách všech směrů: Výnos MŠO z 18.8.1947, č. A-192000-III. In: *Věstník ministerstva školství a osvěty*, roč. 3, č. 16 (31.8.1947), s. 407–420.

78 V tomto duchu též ÚV SČM v listopadu 1947 informoval všechny KV SČM (SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 2, zpráva ÚV SČM všem krajům z 25.11.1947).

79 Viz HAJŠL, Dušan: Žákovská samospráva uzákoněna. In: *Mladé proudy*, roč. 36, č. 13 (27.9.1947), s. 10; O středoškolskou samosprávu. In: *Svobodné slovo* (19.10.1947), s. 2; K samosprávě středoškolského studentstva. In: *Tamtéž* (21.10.1947), s. 3.

nezávislého svazu a vysvětlování kompetencí žákovských samospráv.⁸⁰ Národní socialisté též obeslali všechny své organizace žádostí, aby se jejich členové v hlasování na školách postavili za tento svaz.⁸¹ Podobně postupovali také lidovci, kteří v říjnu 1947 ve svém deníku *Lidová demokracie* vyhradili pravidelný sloupek studentské problematice a vyzvali všechny členy svého Klubu lidových středoškoláků k účasti v novém svazu.⁸²

Emancipační snahy středoškoláků podporovali také národněsocialističtí a lidovětí vysokoškoláci, kteří na přelomu let 1947 a 1948 podstupovali podobný zápas za nezávislost na Českém svazu mládeže.⁸³ Přípravný výbor Svazu středoškolského studentstva usiloval o navázání spolupráce s vysokoškolským svazem již od jara 1947.⁸⁴ V lednu 1948 mu pak přes protesty komunistického zástupce předsednictvo Svazu vysokoškolského studentstva v Praze poskytlo své prostory i morální podporu.⁸⁵

Spor mezi Svazem české mládeže a národními socialisty, zda byl vznik Svazu středoškolského studentstva motivován politicky či nikoli, nelze ani z dnešního pohledu jednoznačně rozhodnout. Ústřední výbor SČM svá podezření dokládal ukořistěnou korespondencí středoškolského referenta ústředního výboru odboru mládeže národních socialistů Felixe Pešiny. Tyto dokumenty však pocházely až z poloviny roku 1947 a vypovídaly ve skutečnosti spíše o snaze národních socialistů využít existující studentské hnutí a koordinovat jeho regionálně roztržštěné organizace prostřednictvím svých funkcionářů k jednotnější akci.⁸⁶ V materiálech z provenience národněsocialistické strany se nepodařilo objevit žádné výslovné pokyny ke vzniku Svazu středoškolského studentstva. Politické souznění obou těchto organizací bylo však nesporné a odráželo se i v personálním složení přípravného výboru svazu. Jeho vedoucí představitelé bychom sice nenašli mezi vrcholnými funkcionáři odborů mladých národních socialistů, většinou ale patřili k sympatizantům této strany. Vedle předsedy Čestmíra Rotta působil v nejužším vedení

80 Úvodem. In: *Mladé proudy*, roč. 36, č. 14 (13.10.1947), s. 10; Středoškoláci středem pozornosti. In: *Tamtéž*, roč. 36, č. 15 (27.10.1947), s. 2; ČSM kontra Svaz středoškolského studentstva. In: *Tamtéž*, roč. 36, č. 16 (15.11.1947), s. 10; Svaz středoškolského studentstva. In: *Tamtéž*, roč. 37, č. 3 (14.2.1948), s. 8.

81 NA, f. A ČSNS, k. 447, Odbor mladých národních socialistů 1947, pokyn ÚV OM ČSNS všem krajským a okresním jednotám mládeže z 3.10.1947.

82 Zkratkou ze života středoškoláků. In: *Lidová demokracie* (10.10.1947), s. 5; Zkratkou ze života středoškoláků. In: *Tamtéž* (17.10.1947), s. 5; MINDL, Vladimír: O věcech středoškolských. In: *Tamtéž* (24.10.1947), s. 3.

83 Viz HAVRÁNEK, J. – POUSTA, Z. (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy*, sv. 4, s. 272–279 (viz pozn. 5).

84 NA, f. 1558, arch. j. 27, zápis ze schůze komise mládeže ÚV KSČ 14.3.1946.

85 Na zasedání předsednictva SVS v Praze hájil zájmy SSS zejména národněsocialistický předseda vysokoškolského svazu Emil Ransdorf (*Ústav dějin Univerzity Karlovy – Archiv Univerzity Karlovy*, f. Vřestudentský archiv, Svaz vysokoškolského studentstva, k. 27, zápis z 25. prezidiální schůze SVS Praha 19.1.1948; *tamtéž*, zápis z 27. prezidiální schůze SVS Praha 23.1.1948).

86 SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 2, zpráva ÚV SČM všem krajům z 25.11.1947.

Svazu středoškolského studentstva též Zdeněk Herčík, který se podílel na vzniku národněsocialistické sítě středoškolských referentů.⁸⁷ (Malé množství dochovaných pramenů bohužel neumožňuje posoudit podobným způsobem vliv Československé strany lidové na řízení svazu.) O nestranickosti se však nedalo hovořit ani na druhé straně. Řada dokumentů naopak svědčí o tom, že Ústřední výbor SČM byl ve svém rozhodování ovlivňován středoškolskou subkomisí, respektive komisí mládeže Ústředního výboru KSČ (která byla navíc s vedením svazu mládeže přímo personálně propojena).⁸⁸

Za podpory národních socialistů a lidovců začaly na podzim 1947 do Svazu středoškolského studentstva vstupovat školy v řadě českých a moravských měst. Volby funkcionářů do krajských středoškolských odborů SČM se naopak v některých regionech stávaly závažným problémem.⁸⁹ V prosinci 1947 tak například sympatizanti nově vznikajícího svazu zcela ovládli krajskou středoškolskou konferenci v Brně a s pomocí kolegů z brněnského Svazu vysokoškolského studentstva zde přesvědčovali delegáty ke vstupu do přípravného zemského výboru SSS v Brně.⁹⁰

Přípravný výbor Svazu středoškolského studentstva v Praze 17. ledna 1948 podnikl již třetí pokus o schválení svých stanov u Zemského národního výboru v Praze.⁹¹ Novinkou byl záměr opřít stanov o nedávno vydaný status žákovských samospráv. Případné kladné vyřízení žádosti mělo klíčový význam pro zdar celé akce na školách, protože ministerstvo vnitra již evidovalo stížnosti na nelegální působení nové organizace středoškoláků v řadě regionů a čekalo na rozhodnutí Zemského národního výboru, aby mohlo vznik jejích poboček povolit či zakázat.⁹² Za legalizaci svazu se postavilo ministerstvo školství a osvěty, které ve svém posudku stanov konstatovalo, že „nemá zásadních námitek proti utvoření ‘Svazu středoškolského studentstva’ jako organizace sdružující studentstvo škol III. stupně bez rozdílu politické a náboženské příslušnosti“.⁹³ Proti schválení stanov naopak protestovalo „komunistické“ ministerstvo informací, které argumentovalo mimo jiné tím, že „spolek sám je zbytečný, ježto účel, k jehož dosažení má být založen, plní již na jednotlivých školách zmíněné žákovské samosprávy a v rámci celostátním pečuje o zájmy středoškolského studentstva středoškolský odbor SČM“.⁹⁴ Ustavení Svazu středoškolského studentstva bylo proto ve dnech únorové vládní krize opět zakázáno. Vedle politických důvodů však při zamítnutí stanov hrálo svou roli též po

87 NA, f. A ČSNS, k. 447, Nový život – pracovní korespondence OM NS z 30.9.1946.

88 *Tamtéž*, f. 1558, arch. j. 52, zápisy ze schůzí středoškolské subkomise ÚV KSČ z roku 1947; *tamtéž*, arch. j. 27, zápisy ze schůzí komise mládeže ÚV KSČ z roku 1947.

89 *Tamtéž*, arch. j. 52, zápis ze schůze středoškolské subkomise ÚV KSČ 7.10.1947.

90 Výsledky hlasování na brněnských školách byly údajně 95:5 ve prospěch SSS (*tamtéž*, arch. j. 53, hlášení KV SČM v Brně z 18.12.1947 o schůzi středoškoláků konané 12.12.1947).

91 *Tamtéž*, f. ZÚ Praha, spolkové záležitosti, k. 1821, sign. 70/1947, žádost Přípravného výboru SSS v Praze o schválení stanov ze 17.1.1948.

92 *Tamtéž*, dotaz ministerstva vnitra adresovaný ZNV v Praze z 29.1.1948.

93 Ministerstvo školství navrhovalo pouze některé dílčí formální úpravy stanov (*tamtéž*, posudek ministerstva školství zaslaný ZNV v Praze 23.1.1948).

94 *Tamtéž*, posudek ministerstva informací zaslaný ZNV v Praze 16.2.1948.

právní stránce sporné zapojení žákovských samospráv (instituce nespolkové povahy) do organizace, která měla fungovat na základě spolkovacích předpisů.⁹⁵

Soupeření mezi Svazem české mládeže a Svazem středoškolského studentstva bylo ukončeno až známými událostmi v únoru 1948. Předsednictvo Ústředního výboru SČM se 26. února usneslo ustavit na všech školách takzvané pracovní výbory SČM, které měly dohlédnout na „očistu“ mezi studenty i profesory a připravit postupně podmínky pro vznik školních skupin (ŠS) SČM.⁹⁶ Svaz mládeže tak teprve po komunistickém převzetí moci dokázal systematictěji proniknout do všech středních škol. Pracovní výbory SČM také získaly pravomoc odvolávat nepohodlné představitele žákovských samospráv.⁹⁷ Tím byly jakékoli další pokusy o nezávislou studentskou iniciativu paralyzovány a ze samospráv se stal fakticky nástroj svazu mládeže. Po vytvoření základního organizačního stupně svazu mládeže přímo na školách (ŠS SČM) pak zcela ztratila opodstatnění někdejší kompromisní podoba středoškolských odborů SČM a byla na počátku školního roku 1948/1949 nahrazena školskými komisemi při výběrech SČM všech stupňů.⁹⁸

Plánovaná „očista“ středních škol probíhala velmi pomalu a omezovala se v praxi pouze na nejnapadnější jednotlivce. Velká část středoškoláků i po únoru 1948 patřila nadále k osobám nespokojeným s novými poměry v republice. Někteří pražští středoškoláci se v únoru 1948 účastnili studentských demonstračních průvodů na Pražský hrad.⁹⁹ Mezi středoškoláky všech regionů vznikalo také velké množství různých „protistátních“ buněk šířících ilegální letáky (zejména před parlamentními volbami v květnu 1948). Komunistická strana z toho důvodu považovala středoškolské prostředí za chronicky „reakční“.¹⁰⁰ Ústřední výbor SČM organizoval na středních školách před květnovými volbami rozsáhlou kampaň o „výhodách“ jednotné kandidátky Národní fronty,¹⁰¹ v jejímž rámci byly na besedách „objasňovány“ rovněž otázky spojené se zákazem někdejšího Svazu středoškolského studentstva.¹⁰² Kvůli nedokončené „očistě“ středních škol se Svaz české mládeže snažil zabránit

95 *Tamtéž*, rozhodnutí ZNV v Praze z 24.2.1948.

96 *Tamtéž*, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 26.2.1947; *tamtéž*, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zápis ze schůze ÚSO SČM v Praze 1.3.1948.

97 *Tamtéž*, zápis ze schůze ÚSO SČM v Praze 23.2.1948; *tamtéž*, k. 99, projev generálního tajemníka SČM Václava Hájka na zasedání ÚV SČM 29.8.1948.

98 *Tamtéž*, k. 116, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 28.8.1948; *tamtéž*, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zhodnocení práce na školách třetího stupně za rok 1948/1949, nedatováno.

99 Viz např. VEBER, V.: *Osudové únorové dny 1948*, s. 341 (viz. pozn. 6); POUSTA, Z.: *Smuteční pochod za demokracií*, s. 205 (viz. pozn. 6).

100 Ilegální skupiny středoškoláků se v hojně míře objevovaly zejména na Zlínsku, Brněnsku, Olomoucku a Ostravsku (NA, f. 1558, arch. j. 28, zápis ze schůze komise mládeže ÚV KSČ 15.6.1948; *tamtéž*, KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, f. 1538 (Organizační oddělení – Marie Švermová 1945–1951; původní označení fondu 100/4), sv. 12, arch. j. 66, zpráva středoškolské subkomise ÚV KSČ o ilegálních organizacích mezi středoškoláky, 1948).

101 NA, f. ÚV ČSM, k. 173, zápis ze schůze ÚV SČM 18.5.1948; SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 2, inv. č. 9, pokyn ÚSO SČM všem KSO SČM ze 4.5.1948.

102 *Tamtéž*, Příručka pro volební agitaci 50 x jak a proč, květen 1948.

nespolehlivým žákům v pokračování studia na vysoké škole. Školní skupiny SČM dostaly proto za úkol na všech školních ústavech vypracovat pro akční výbor Svazu vysokoškolského studentstva posudky maturantů ročníku 1947/1948 hlásících se na vysoké školy.

Plzeňské střední školy – specifika regionu osvobozeného americkou armádou

Poměry v západních Čechách byly poněkud odlišné od jiných oblastí poválečného Československa. Mentalitu zdejších obyvatel včetně mládeže totiž výrazně ovlivňovaly nedávné zážitky spjaté s osvobozením regionu americkou armádou v květnu 1945. Podstatná část místních studentů proto obdivovala „západní“ kulturu a životní styl.¹⁰³

Již v listopadu 1945 se plzeňští středoškoláci postavili proti vyvěšení Stalinových podobizen ve třídách. V březnu 1946 pak tento spor přerostl v tiskovou přestřelku mezi zástupci žakovských samospráv a regionálním komunistickým deníkem *Pravda*, který studenty obviňoval z nerespektování vládní politiky.¹⁰⁴ Středoškoláci se bránili na stránkách národněsocialistického deníku *Svobodný směr*. Argumentovali tím, že jim nebylo povoleno umístit do tříd požadované obrazy amerického prezidenta Harryho Trumana, a proto odmítli též Stalinovy podobizny.¹⁰⁵ Tento spor jasně předznamenal prohlubující se názorové tříbení v řadách plzeňských středoškoláků.

Obdiv k americké armádě přitom nepocitovala jen úzká vrstva činovníků žakovských samospráv, ale též mnohem početnější skupina v zásadě apolitických a veřejně spíše pasivních studentů. Tito žáci byli znechuceni neustálým jednostranným zdůrazňováním významu Sovětského svazu a snahami Svazu české mládeže vychovávat mladé lidi v komunistickém duchu. Z nikoli jen politických, ale i kulturních důvodů

103 Téma vlivu americké armády na západočeskou mládež reflektovala v mezích svých ideologických axiomů již československá historiografie v 50. letech (viz BARTOŠEK, Karel – PICH-LÍK, Karel: *Američané v západních Čechách v roce 1945*. Praha, Mladá fronta 1953, s. 142–146 a 177–183; TÍŽ: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Praha, Svoboda 1951, s. 30–34). K tématu dále viz NA, f. 1558, arch. j. 75, zpráva o činnosti komise mládeže KV KSČ v Plzni ze 4.3.1946; *tamtéž*, arch. j. 25, zápis z porady zástupců krajských komisí mládeže KSČ 15.12.1945, hlášení Karla Bauera z Plzně.

104 Povinná výzdoba školních a úředních místností se v letech 1945–1947 měnila v závislosti na konkrétních předpisech. V zásadě však platilo, že musely ve třídách a úředních kancelářích viset obrazy prezidenta Edvarda Beneše a Josifa V. Stalina, popřípadě mohl být vyvěšen též portrét Tomáše G. Masaryka. (Viz Výzdoba školních a úředních místností: Výnos MŠO z 19.10.1945, č. 8840 pres. In: *Věstník ministerstva školství a osvěty*, roč. 1, č. 10 (8.11.1945), s. 101 n.; Výzdoba úředních místností: Výnos MŠO z 3.4.1946, č. 4387 pres. In: *Tamtéž*, roč. 2, č. 7 (15.4.1946), s. 133; Výzdoba školních a úředních místností: Výnos MŠO z 25.5.1946, č. 7601 pres. In: *Tamtéž*, roč. 2, č. 11 (15.6.1946), s. 219.)

105 Kdo je iniciátorem studentských demonstrací. In: *Pravda* (22.3.1946), s. 3; Jaký duch straší mezi plzeňským studentstvem. In: *Tamtéž* (23.3.1946), s. 3; Ideová výchova pana profesora. In: *Svobodný směr* (26.3.1946), s. 2.

proto neměli zájem vstupovat do SČM a podílet se na jeho činnosti. Jako příklad názorového zrání této části západočeských studentů zde uveďme úryvek z deníku studenta obchodní akademie Ladislava Mayera.¹⁰⁶ Mayer zažil osvobození Rokycan americkou armádou 7. května 1945, jeho rodina hostila ve svém domě americké důstojníky. V letech 1945 až 1948 pak často navštěvoval v kinech americké filmy, dopisoval si s americkou dívkou, nosil do školy oblečení inspirované uniformami amerických vojáků a raději by se býval učil anglicky než rusky. Intenzivně se zapojil do hnutí Junáka, ve kterém spatřoval organizaci blízkou americkému vojenskému duchu. Mayerův životní styl však postupně narážel na všeobecné zdůrazňování priorit „Východu“, a od této konfrontace se odvozoval jeho nesouhlas s KSČ.

První zápis v jeho deníku obsahující politické komentáře pochází právě z března 1946: „Již tomu nevěřím, že u nás je demokracie. Tak jako již u nás převládá komunismus, není snad v jiném druhém státě. Na každém rohu rudá hvězda, portrét Stalina, ale americký neb anglický znak neb vlajka se objeví jen u UNRRY. To jsou nám západní spojenci dobří. Ale když se někde jedná o politice, pak je stále v popředí jen ‘SSSR’ [a] komunismus. Víím, že takhle nemám psát, ale donucují mě k tomu druhí. V bio, v učebně atd. je vedle našich p. prezidentů nezbytně Stalin, ale aby se tam objevil Truman neb Churchill, to tedy ne. A jelikož jsem demokrat, pak tedy nemohu již to vidět. Je to hnusné. V novinách o Rusku čteme jen samou chválu, jací jsou a co vše mají, o Západu jen vytýkání samých chyb, a kladně? Jen tehdy, mluví-li se o UNRŘE.“¹⁰⁷

Smýšlení většiny plzeňských studentů se jasně projevilo také v jejich vztahu ke středoškolským odborům Svazu české mládeže. Již na konci roku 1945 se v souvislosti se sporem o Stalinovy obrazy ve třídách počaly plzeňské žákovské samosprávy organizovat v Krajskou středoškolskou radu (KSR) v Plzni.¹⁰⁸ Na první řádnou konferenci předsedů krajských středoškolských odborů SČM, konanou 20. března 1946 v Praze, delegovaly západočeské žákovské samosprávy předsedu KSR, studenta Státní průmyslové školy stavební v Plzni Borise Mareše.¹⁰⁹ Ten při volbě předsedy Ústředního středoškolského odboru SČM aktivně (ale neúspěšně) podporoval pražského národněsocialistického kandidáta Čestmíra Rotta.¹¹⁰ Zástupci Krajského výboru SČM v Plzni pak zabránili tomu, aby byl Boris Mareš zvolen za středoškoláky do ústředního výboru svazu mládeže (viz výše).

Zároveň byl však zpochybněn také Marešův mandát zastupovat plzeňské žákovské samosprávy. Krajský výbor SČM v Plzni totiž požadoval, aby se volby tamního krajského středoškolského odboru svazu mládeže účastnily vedle středních škol též pokračovací učňovské školy. Většina plzeňských středoškoláků pod vedením Borise Mareše ale odmítla zapojení učňovských škol, protože fungování jejich samospráv považovala za převážně fiktivní. Spor se proto řešil za účasti předsedy Ústředního

106 Ladislav Mayer se narodil roku 1930 v Zářechí u Horažďovic.

107 Deník Ladislava Mayera, zápis z 8.3.1946 (v držení Ladislava Mayera).

108 Jaký duch straší mezi plzeňským studentstvem; Ideová výchova pana profesora (viz pozn. 105).

109 Bořivoj (Boris) Mareš se narodil roku 1928 v Praze, do Plzně se přestěhoval v roce 1943.

110 NA, f. ÚV ČSM, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zápis z konference předsedů KSO ČSM v Praze 20.3.1946.

Redaktoři časopisu Studentský hlasatel při setkání s ministrem školství a osvěty Jaroslavem Stránským v prosinci 1946 (Studentský hlasatel, roč. 1, č. 8, 21. 12. 1946, s. 1.)

středoškolského odboru SČM a zástupců Krajského výboru SČM v Plzni na krajské středoškolské konferenci 29. dubna 1946. (Většinu účastníků stále ještě tvořili delegáti plzeňských ústavů, řada okresních středoškolských odborů SČM v kraji ještě neexistovala.) Zde padlo rozhodnutí situaci na učňovských školách komisionálně prověřit a vyhlásit volbu krajského středoškolského odboru na krajské středoškolské konferenci 2. června 1946.¹¹¹

Menší část plzeňských studentů sdružená kolem předsedy Okresního středoškolského odboru SČM v Plzni Josefa Vokurky, studenta Státní průmyslové školy (strojní) v Plzni, však nadále odmítala uznat legitimitu Marešova vedení. Krajská středoškolská rada v Plzni proto na konci školního roku 1945/1946 začala vystupovat jako orgán zcela nezávislý na Svazu české mládeže a otevřeně požadovala vznik samostatné středoškolské organizace. Členy Krajské středoškolské rady byli zástupci žákovských samospráv všech plzeňských gymnázií, Státního reálného gymnázia v Rokycanech, Obchodní akademie v Plzni a Státní průmyslové školy stavební v Plzni.¹¹² Šlo celostátně o jeden z prvních rozsáhlejších pokusů o vytvoření vlastní samosprávné středoškolské struktury mimo rámec Svazu české mládeže.

111 *Tamtéž*, zpráva KV SČM v Plzni o krajské středoškolské konferenci v Plzni 29.4.1946.

112 Složení KSR v Plzni bylo následující: předseda Boris Mareš (Státní průmyslová škola stavební v Plzni), místopředsedové Borek Fiala (Státní reálné gymnázium v Rokycanech), Vratislava Křepinská (Městské dívčí reálné gymnázium v Plzni) a Miroslav Mařík (Masarykovo státní reálné gymnázium v Plzni), tajemník Karel Holden (Státní reálné gymnázium v Plzni), organizační referent Miroslav Balcar (Masarykovo státní reálné gymnázium v Plzni), kulturní referent Vratislav Hlinovský (neuvedeno), ideový referent Zdeněk Vrběcký (Státní reálné gymnázium v Plzni), hospodářský referent Jaroslav Ebenstreit (Státní gymnázium v Plzni), tiskový referent František Bejček (Obchodní akademie v Plzni), propagační referent

Plzeňská Krajská středoškolská rada začala na počátku školního roku 1946/1947 vyvíjet rozsáhlou činnost. Zajistila pro pořádání studentských podniků dvakrát týdně zapůjčení sálu a zahrady městské plovárny na Doudlevecké třídě v Plzni, zprostředkovávala studentům levné stravování a pořádala zvláštní studentská divadelní představení.¹¹³ Nejvýznamnějším počinem rady však bylo založení čtrnáctideníku *Studentský hlasatel: Časopis studentů západních Čech*. Časopis vycházel od září 1946 na základě dohody Krajské středoškolské rady a Krajského výboru SČM v Plzni pro všechny studenty nehledě na členství ve svazu mládeže. Jeho legální existenci také potvrdilo ministerstvo informací, které povolilo Krajskému výboru SČM v Plzni vydávání vlastního periodika (původně se mělo jmenovat *Západočeský pionýr*).¹¹⁴ Krajský výbor SČM však nedisponoval dostatečným provozním kapitálem ani čtenářskou základnou pro realizaci tohoto projektu. Obojí dodala Krajská středoškolská rada, která též určovala v rozhodující míře obsah společného časopisu. Ostatně vedoucím redaktorem se stal tiskový referent rady František Bejček,¹¹⁵ student Obchodní akademie v Plzni.¹¹⁶

Studentského hlasatele si – narozdíl od celostátního časopisu Svazu české mládeže *Středoškolák* – psali výhradně sami studenti.¹¹⁷ Neusiloval proto jako *Středoškolák* o propagaci nového „budovatelského“ ducha studentstva a netrpěl záplavou jednostranně cenzurovaných politických debat.¹¹⁸ Stal se naopak kombinací klasického školního časopisu, plného původního studentského humoru různé kvality, a věstníku žákovských samospráv. V rozporu s oficiálním vkusem Svazu české mládeže například otiskoval seznamovací inzeráty, které byly přijímány značně kontroverzně. *Studentský hlasatel* se nechtěl nechat redukovat na pouhý nástroj výchovy, usiloval naopak „být časopisem skutečnosti, časopisem, v němž je vidět život“. A redakce považovala za autentický projev studentského života i seznamovací inzeráty.¹¹⁹ Kulturní orientace *Studentského hlasatele* byla zcela jednoznačně „prozápadní“. Časopis se přímo hemžil fotkami amerických studentek a hereček v plavkách na

Jan Martínek (Státní reálné gymnázium v Plzni), sportovní referenti Dana Dienstbierová (Státní gymnázium v Plzni) a Lubor Michalička (Státní průmyslová škola stavební v Plzni). (Složení Krajské středoškolské rady v Plzni. In: *Studentský hlasatel*, roč. 1, č. 1 (2.9.1946), s. 2; MARTÍNEK, Vladimír: Co nás čeká? In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 12 (1.4.1946), s. 2.)

113 Studenti mají domov. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 1 (2.9.1946), s. 3.

114 NA, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 27.9.1946; Potíže se Západočeským pionýrem. In: *Mladá fronta* (plzeňská mutace) (16.5.1946), s. 5.

115 František Bejček se narodil roku 1927 v Oseku, okres Rokycany.

116 MAREŠ, Boris: *Studentský hlasatel* : SČM : KSR. In: *Studentský hlasatel*, roč. 1, č. 2 (14.9.1946), s. 5; ŠLOUF, Jakub: Obraz myšlení západočeských středoškoláků na stránkách nezávislého časopisu *Studentský hlasatel* (1946–1947). In: WASKOVÁ, Marie (ed.): *Sborník k poctě Evy a Karla Waskových, západočeských archivářů*. Plzeň, Marie Wasková 2011, s. 290–295.

117 NA, f. ÚV ČSM, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zpráva vedoucího redaktora časopisu *Středoškolák* Milana Maralíka předsednictvu ÚV SČM z 19.9.1946.

118 *Tamtéž*, k. 99, zápis ze schůze ÚV SČM 14.12.1946.

119 Inzerty seznámení a *Studentský hlasatel*. In: *Studentský hlasatel*, roč. 1, č. 2 (14.9.1946), s. 5.

plážích,¹²⁰ vzdělávací statě pojednávaly například o jazzu či filmech Charlieho Chaplina.¹²¹ Navíc na svých stránkách nabízel služby zahraničního referátu Krajské studentské rady v Plzni, který zájemcům zprostředkoval adresy pro korespondenci se zahraničními středoškoly ze Spojených států, Velké Británie, Francie a Austrálie.¹²² *Studentský hlasatel* také spolu s krajskou středoškolskou radou organizoval výměnné pobyty studentů do zemí západní Evropy a kritizoval Svaz české mládeže za ignorování velkého zájmu studentů o tyto podniky.¹²³ (Předseda Okresního středoškolského odboru SČM v Plzni Josef Vokurka byl v té době obviněn ze zpronevěry finančních prostředků vybraných na zahraniční cesty studentů).¹²⁴ Časopis se financoval prostřednictvím uveřejňování reklam plzeňských živnostníků a obchodníků, a proto jeho grafická úprava a technická kvalita tisku dosahovaly profesionální úrovně.

Díky těmto přednostem si *Studentský hlasatel* získal čtenáře a odběratele nejen v západních Čechách, ale i na řadě dalších škol po celém území republiky. Stával se tak do jisté míry protiváhou celostátního svazáckého *Středoškoláka*, který neustále zápasil s nezájmem čtenářů a nedostatkem zasílaných příspěvků. Středoškolská subkomise Ústředního výboru KSČ dokonce navrhla v květnu 1947 časopis *Středoškolák* zrušit, protože nebyl „na školách populární“.¹²⁵ *Studentský hlasatel* podobnými problémy netrpěl. Množství studentů ze všech koutů republiky totiž žádalo redakci o zprostředkování korespondence se zahraničními středoškoly, takže ani nebylo v silách Krajské středoškolské rady v Plzni došlé dopisy vyřizovat. Zároveň s těmito žádostmi začaly redakci docházet též literární příspěvky od autorů mimo Plzeň (například z Nového Města na Moravě, Tábora, Písku, Brna či Uherského Hradiště). Ozývaly se také mimoplzeňské žákovské samosprávy obdivující nezávislost Krajské středoškolské rady v Plzni na Svazu české mládeže. *Studentský hlasatel* proto otiskoval došlá oznámení o složení ústavních studentských rad i ze značně vzdálených oblastí (například z Olomouce, Kutné Hory, Karlových Varů, Klatov či Mariánských Lázní). Časopis se tak postupně stával věstníkem samosprávných středoškolských orgánů přesahujícím úzký rámec západních Čech. Vyskytl se dokonce případ, kdy se na redakci obrátil protisvazácky smýšlející předseda Krajského středoškolského odboru SČM v Brně s žádostí o poskytnutí kontaktů na

120 Pozdrav od amerických studentek. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 1 (2.9.1946), s. 3; O Jazz. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 4 (16.10.1946), s. 4.

121 O Jazz; Chaplin – básník smíchu. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 3 (4.10.1946), s. 5.

122 Chcete si dopisovat. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 1 (2.9.1946), s. 7; Chcete si dopisovat s anglickými studentkami. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 4 (16.10.1946), s. 6.

123 BEJČEK, František: Pohled do zákulisí výměn studentů v roce 1946. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 1 (2.9.1946), s. 2; Zahraniční studentská služba. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 2, (14.9.1946), s. 4.

124 Zatčení středoškolského funkcionáře. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 3 (4.10.1946), s. 6.

125 NA, f. 1558, arch. j. 52, zápis ze schůze středoškolské subkomise ÚV KSČ 19.5.1947; Mladá fronta o Středoškoláku. In: *Středoškolák*, roč. 2, č. 2 (20.10.1946), s. 11.

moravské školy, které by byly ochotné podílet se na založení nezávislé studentské organizace na Moravě.¹²⁶

Přes počáteční vlídné přijetí *Studentského hlasatele* ze strany veškerého politického tisku včetně svazácké *Mladé fronty* nemohlo takovéto směřování časopisu z dlouhodobého hlediska svazu mládeže vyhovovat.¹²⁷ V březnu 1947 byl proto vedoucí redaktor František Bejček vyloučen z redakce¹²⁸ a časopis začal vydávat přímo Krajský středoškolský odbor SČM v Plzni. Bejček si však s sebou odnesl i kartotéku spolupracovníků časopisu¹²⁹ a *Studentský hlasatel* se nedokázal vyrovnat se ztrátou dosavadních přispěvatelů.¹³⁰ Již po dubnovém čísle přestal vycházet a do konce roku 1947 bylo pak jeho vydávání úředně zastaveno.¹³¹

František Bejček založil v návaznosti na lokální tradici nezávislé Krajské středoškolské rady a v souvislosti s obdobnou celostátní iniciativou Krajský výbor Svazu středoškolského studentstva v Plzni, který se na podzim 1947 ucházel o přízeň plzeňských středních škol při volbách žákovských samospráv.¹³² Všechny plzeňské ústavy vyjma Státní průmyslové školy (strojní) a Masarykova státního reálného gymnázia tehdy podporovaly Svaz středoškolského studentstva proti Svazu české mládeže. Roztržka mezi svazem mládeže a zástupci žákovských samospráv sdružených v Krajském výboru SSS pak dosáhla vrcholu na krajské středoškolské konferenci v Plzni 29. října 1947, kde funkcionáři Krajského výboru SČM odmítli členům Krajského výboru SSS přiznat právo hlasovat za jejich školy o novém složení Krajského středoškolského odboru SČM v Plzni. Argumentovali tím, že působení ve středoškolských odborech Svazu české mládeže je neslučitelné s členstvím ve Svazu středoškolského studentstva. Spor vyústil v patovou situaci, a volba Krajského středoškolského odboru SČM v Plzni tak vůbec neproběhla.¹³³

Svaz mládeže však potřeboval svůj fungující krajský středoškolský odbor v Plzni, aby mohl konkurovat Krajskému výboru SSS při pořádání studentských podniků. V prosinci 1947 se proto Krajský výbor SČM v Plzni rozhodl ustavit krajský stře-

126 SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 2, inv. č. 9, dopis předsedy KSO SČM v Brně Zdeňka Součka předsedovi KSR v Plzni Borisi Marešovi z 16.11.1946.

127 Pochvalně první číslo *Studentského hlasatele* komentoval regionální deník ČSNS *Svobodný směr a Svobodné slovo*, regionální komunistický deník *Pravda*, odborářská *Práce* i svazácká *Mladá fronta*. Pouze sociálnědemokratický regionální deník *Nový den* měl dílčí výhrady. (Co o nás píší noviny. In: *Studentský hlasatel*, roč. 1, č. 2 (14.9.1946), s. 7.)

128 Kolegyně, kolegové. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 12 (1.4.1947), s. 2.

129 NA, f. ÚV ČSM, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, zpráva KV SČM v Plzni z 3.11.1947 o krajské středoškolské konferenci v Plzni konané 29.10.1947.

130 Například ve 12. čísle *Studentského hlasatele* z 1.4.1947 již zcela scházela sportovní rubrika a nová redakční rada se musela uchýlit k zoufalým výzvám čtenářům, aby dodávali své příspěvky.

131 NA, f. ÚV ČSM, k. 115, zápis ze schůze předsednictva ÚV SČM 4.11.1947.

132 Některé školy si žádaly, aby na jejich ústavní shromáždění byli vysláni řečníci SSS i SČM (SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 1, inv. č. 3, zápis ze schůze KV SČM v Plzni 2.1.1948).

133 NA, f. ÚV ČSM, školské oddělení ÚV ČSM 1946–1948, k. 1315, Zpráva KV SČM v Plzni z 3.11.1947 o krajské středoškolské konferenci v Plzni konané 29.10.1947; *tamtéž*, f. 1558, arch. j. 75, zpráva ze schůze komise mládeže KV KSČ v Plzni 10.11.1947.

doškolský odbor ze středoškoláků-svazáků bez ohledu na to, zda jsou delegáty žákovských samospráv.¹³⁴ Přestože na straně Krajského výboru SSS stála většina škol, nebylo jeho veřejné působení nijak jednoduché. Jediným právním podkladem Svazu středoškolského studentstva byly totiž stanovy žákovských samospráv. Proto jeho plzeňský krajský výbor žádal úřady o povolení svých plesů a dalších akcí pod hlavičkou jednotlivých ústavních studentských rad. Název Svazu středoškolského studentstva se objevoval až na propagačních plakátech obracejících se k veřejnosti.¹³⁵ Krajský výbor SČM protestoval proti takovému postupu u úředních orgánů a samostatnou činnost konkurenční organizace se snažil znemožnit.¹³⁶

Soupeření krajských orgánů obou svazů v Plzni bylo ukončeno až „revolučními“ únorovými událostmi. Na všech středních školách začaly vznikat pracovní výbory Svazu české mládeže, určené k provedení „očisty“ a vytvoření školských skupin SČM.¹³⁷ Předseda Krajského výboru SSS v Plzni František Bejček byl 9. března 1948 vyloučen ze školy pro „politickou činnost mezi spolužáky“, následujícího dne odešel z domova a emigroval.¹³⁸ Činnost pracovních výborů SČM se však neobešla bez odporu některých studentů. Na Státním reálném gymnáziu v Plzni například došlo v březnu 1948 nejen k ostrým debatám, ale též k fyzickému napadení předsedy pracovního výboru SČM oktávána Lubomíra Linhart¹³⁹ ze strany jeho spolužáků, kteří mu rozbili brýle. Linhart incident ohlásil a spolu s ním i řadu „protistátních“ výroků svých spolužáků. Vůdčí představitel nekomunistických studentů gymnázia Stanislav Martínek,¹⁴⁰ někdejší blízký spolupracovník předsedy Krajského výboru SSS Františka Bejčka, byl poté z ústavu vyloučen,¹⁴¹ další tři studenti byli vyloučeni podmíněčně a šest jich obdrželo ředitelskou důtku.¹⁴² Na odstranění Martínka ze školy přitom Krajský výbor SČM trval i přes benevolentní postoj Okresního akčního výboru Národní fronty Plzeň-město.¹⁴³

134 KSO SČM v Plzni byl nakonec ustaven až 12.2.1948 (*SOA v Plzni*, f. KV ČSM Plzeň, k. 1, inv. č. 3, zápis ze schůze KV SČM v Plzni 5.12.1947).

135 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 9, dopis KV SČM funkcionáři ÚV SČM Václavu Hájkovi z 5.2.1948.

136 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 3, zápis ze schůze KV SČM v Plzni 13.2.1948.

137 V první fázi měli být odstraněni „nepřátelsky“ smýšlející učitelé, posléze měla čistka proběhnout též mezi studenty (*tamtéž*, k. 1, inv. č. 4, zápis ze schůze předsednictva KV SČM v Plzni 3.4.1948).

138 *ABS*, Svazková agenda vedená u Krajské správy MV Plzeň (dále jen *KS MV Plzeň*), f. PL-S (Různé spisy – Plzeň), sv. S-6257, opis protokolu sepsaného na velitelství stanice SNB Rokycany s Vlastou Bejčkovou 19.3.1948.

139 Lubomír Linhart se narodil roku 1929 v Plzni, v roce 1948 byl studentem VIII. C Státního reálného gymnázia v Plzni.

140 Stanislav Martínek se narodil roku 1929 v Horním Dvořišti, v roce 1948 byl studentem VII. B Státního reálného gymnázia v Plzni.

141 *SOA v Plzni*, f. Národní fronta – krajský výbor (KAV NF) Plzeň, k. 15, inv. č. 25, spis o případu Stanislava Martínka; *Archiv města Plzně (AMP)*, f. Státní reálné gymnázium v Plzni, Náměstí odborářů, inv. č. rukopisu 8942, sign. 12 c 30, třídní katalog 1947/1948.

142 *SOA v Plzni*, f. KAV NF Plzeň, k. 15, inv. č. 25, usnesení pracovního výboru Státního reálného gymnázia v Plzni, březen 1948.

143 *SOA v Plzni*, f. KV ČSM Plzeň, k. 1, inv. č. 3, zápis ze schůze KV SČM v Plzni 26.3.1948; *tamtéž*, k. 1, inv. č. 4, zápis ze schůze předsednictva KV SČM v Plzni 25.9.1948.

Potrestaných studentů se zastali někteří pedagogové, zejména člen župního vedení Sokola František Svoboda.¹⁴⁴ Ten se dlouhodobě stavěl k poúnorovým poměrům kriticky a před studenty označil jednání funkcionářů pracovního výboru SČM za udučavství, mravně nepřijatelné a nehodné Čechů. Členové pracovního výboru se však cítili dostatečně silní na to, aby prostřednictvím Okresního akčního výboru Národní fronty Plzeň-město usilovali o jeho odstranění ze školy i ze školství obecně. Své požadavky prosazovali i přes rezervovaný postoj Místní skupiny zaměstnanců školství a osvěty v Plzni a proti peticím většiny spolužáků.¹⁴⁵ Tuto iniciativu přitom nevyvíjel pracovní výbor jako celek, ale pouze někteří jeho aktivisté, jimž ostatní členové spíše pasivně podléhali.¹⁴⁶ Požadavek na odstranění Františka Svobody ze školy byl zdůvodněn tím, že jeho autorita mezi studenty znevažuje počínání funkcionářů pracovního výboru: „Situace, která nepřímým působením prof. Svobody byla na škole vytvořena, stavěla členy pracovního výboru mimo rámec studentstva, které jimi opovrhovalo a dávalo jim to otevřeně na vědomí. Členové tohoto pracovního výboru mají strach z pronásledování pro svou činnost na očistném díle.“¹⁴⁷

I na středních školách tak po únoru 1948 v extrémních případech politicky vnučené postavení prokomunisticky smýšlejících žáků ohrožovalo přirozenou autoritu učitelského sboru. Poúnorovou „očistu“ na středních školách přitom nelze chápat jako pouhé mechanické vykonávání příkazů shora, byla naopak zcela závislá na konkrétních podmínkách a iniciativních jedincích z řad studentů a pedagogů dané školy.

Nekomunisticky smýšlející studenti v Plzni, zbavení legálních prostředků k vyjádření svých postojů, se nevzdávali kulturního a politického přesvědčení ani po únoru 1948. V několika případech svůj nesouhlas s novými poměry projeví zcela veřejně i mimo zdi školy. Plzeňští středoškoláci (zejména studenti obchodní akademie) například proměnili 5. května 1948 oficiální ceremoniál oslav osvobození Plzně v manifestaci úcty k americké armádě. Při slavnostních projevech na náměstí ke zřejmé nechuti organizátorů mávali nad hlavami americkými vlaječkami. Poté ozdobili těmito praporky základní kámen pomníku americké armády a iniciovali tak protestní shromáždění obyvatel okolo pomníku. Ve večerních hodinách se navíc spolu se studenty plzeňské lékařské fakulty postavili do čela několikatisícového demonstračního průvodu, který vyvolával „protistátní“ hesla a byl rozeznán příslušníky Sboru národní bezpečnosti. Studenti obchodní akademie tvořili nejpočetnější skupinu mezi zatčenými a zjištěnými osobami v rámci vlny plzeňských proamerických demonstrací 5. a 6. května 1948.¹⁴⁸

144 RNDr. František Svoboda se narodil roku 1914 v Plzni, posléze byl zařazen do tábora nucených prací.

145 SOA v Plzni, f. KAV NF Plzeň, k. 15, inv. č. 25, dopis studentů Státního reálného gymnázia v Plzni adresovaný OAV NF Plzeň-město z 5.4.1948.

146 *Tamtéž*, dopis Františka Svobody adresovaný OAV NF Plzeň-město z 21.4.1948.

147 *Tamtéž*, důvodová zpráva prověřovací komise OAV NF Plzeň-město ze 7.5.1948.

148 Viz ŠLOUF, Jakub: Proamerické demonstrace v Plzni 5.–6. května 1948: „Nesneseme v republice štvání proti Americe!“. In: VEBER, Václav – BUREŠ, Jan (ed.): *Třetí odboj: Kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*.

Podobný incident se pak opakoval také 8. září 1948, v den státní tryzny za zesnulého prezidenta Edvarda Beneše. Průvod studentů Státního gymnázia v Plzni se tehdy pokusil položit věnec k pomníku prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Od pomníku byli však studenti vykázáni hlídkou SNB a na zpáteční cestě do školy byli dokonce zadrženi a zbiti komunisticky smýšlejícími dělníky u budovy krajského sekretariátu KSČ.¹⁴⁹

Komunistická strana i Svaz české mládeže proto považovaly i po únoru 1948 plzeňské středoškolské prostředí za problémové. Ještě v listopadu 1948 tak Krajský výbor SČM hodnotil situaci na školách jako vážnou: „Studenti mají většinou negativní poměr k práci ve ŠS SČM. Očista na školách byla provedena dosti slabě. Poměr profesorů k SČM je poměrně špatný, řada profesorů jsou byrokrati, nechtějí se zbavit dojmu, že politika do škol nepatří. Pokrokových profesorů je málo a ti mají tolik jiných funkcí, že nemají čas se tolik věnovat práci SČM na škole. Na některých školách ohlašují profesoři oslavy různých výročí tím způsobem, že hlásí do rozhlasu ‘Z nařízení ministerstva školství se všichni žáci zúčastní oslav...’ apod., čímž podporují staré smýšlení studentů. Studenti nyní neprojevují svoje názory otevřeně.“¹⁵⁰

Případ udání Ladislava Fajfrlíka na Obchodní akademii v Plzni

Výše nastíněný vývoj na plzeňských středních školách se promítal též do osudů konkrétních žáků a jejich třídních kolektivů. Rozsáhlý soubor dokumentů se zachoval zejména k případu Ladislava Fajfrlíka na Obchodní akademii v Plzni, Masarykovo náměstí.¹⁵¹ Také na této škole nastala v letech 1945 až 1948 hluboká názorová diferenciací žáků, kterou navíc posilovaly rozdíly sociální (například někteří studenti z venkova si na ubytování v Plzni museli vydělávat brigádami).¹⁵² Mezi studenty byly rovněž velké věkové rozdíly, které přispívaly k tomu, že starší žáci se stávali respektovanými vůdci širších názorových skupinek.¹⁵³ Zároveň se jednalo v lokálních podmínkách o školu poměrně prestižní, jejíž absolventi mohli pomýšlet na úspěšný rozvoj své budoucí kariéry.¹⁵⁴

Plzeň, Ústav pro studium totalitních režimů 2010, s. 83–103; MARTINOVSKÝ, Ivan (ed.): *Dějiny Plzně v datech: Od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2004, s. 435.

149 MARTINOVSKÝ, I. (ed.): *Dějiny Plzně v datech*, s. 439.

150 SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 1, inv. č. 3, zápis ze schůze KV SČM v Plzni 5.11.1948, projev středoškolského referenta Karla Bauera.

151 Za upozornění na dokumenty k případu Ladislava Fajfrlíka autor vděčí plzeňskému historikovi Jiřímu Jelenovi. Cenné rady při interpretaci těchto dokumentů poskytl též Vítězslav Sommer a Petr Cajthaml. Autorův dík náleží v neposlední řadě také pamětníkům Ladislavu Mayerovi, Václavu Kuralovi a Františku Roučkovi za ochotu podělit se o své vzpomínky.

152 Viz rozhovor autora s Františkem Roučkem z 2.7.2010.

153 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

154 Mezi prokomunisticky smýšlející žáky třídy III. B, na kterou je zde upřena detailnější pozornost, náležel vedle osob zmíněných níže např. též pozdější plzeňský historik a děkan Peda-

Do třídy III. B ve školním roce 1947/1948 chodili dva spolužáci odlišného politického přesvědčení, kteří se už tehdy projevovali jako výrazné osobnosti a do jisté míry spolu soupeřili. Mluvčím nekomunistické většiny studentů byl Ladislav Fajfrlík, mládežnický činovník národních socialistů a hospodář Krajského výboru Svazu středoškolského studentstva v Plzni.¹⁵⁵ Jako zástupce komunisticky smýšlející části třídy vystupoval student Václav Kural, místopředseda pracovního výboru Svazu české mládeže na škole a pozdější krajský funkcionář nástupnického Československého svazu mládeže.¹⁵⁶ Ladislav Fajfrlík před únorem 1948 pracoval jako vzdělavatel národněsocialistické mládeže a udržoval četné kontakty s národněsocialistickými studentskými funkcionáři v Karlových Varech a v Praze. Patřil k blízkým spolupracovníkům předsedy Krajského výboru SSS v Plzni Františka Bejčka, který navštěvoval vedlejší třídu obchodní akademie. Podle vzpomínek spolužáků Fajfrlík politikou doslova žil.¹⁵⁷ Svými názory se nijak netajil ani na školní půdě a před únorovým převratem i po něm v hodinách politické výchovy soustavně kritizoval komunisty. V březnu 1948 například veřejně nesouhlasil s tím, že bylo zastaveno vydávání většiny nekomunistického tisku, a později i s okleštěním volebního práva prostřednictvím jednotné kandidátky Národní fronty. V debatách se střetával nejčastěji právě s Václavem Kuralem a ojediněle také s ředitelem školy a předsedou jejího akčního výboru Jaroslavem Kroftou, pozdějším zakladatelem plzeňské pedagogické fakulty.¹⁵⁸

Vedle těchto veřejných debat začal však Ladislav Fajfrlík po únoru 1948 hledat také jiné možnosti, jak ovlivnit politické poměry. V polovině března proto založil na škole ilegální organizaci, do níž sháněl spolupracovníky mezi svými spolužáky a známými.

gogické fakulty v Plzni Vladimír Brichta (narozen roku 1929).

155 Ladislav Fajfrlík se narodil roku 1929 v Plzni.

156 Václav Kural (1928–2011) se narodil v Plzni v rodině železničáře. Vystudoval Obchodní akademii v Plzni, Pedagogickou fakultu v Plzni a Vojenskou politickou akademii v Praze. Od roku 1958 pracoval ve Vojenském historickém ústavu v Praze. Specializoval se zejména na dějiny protifašistického odboje. V letech 1963–1968 působil ve funkci výkonného místopředsedy Československého výboru pro dějiny protifašistického odboje, kde se vědecky i organizačně podílel na transformaci pohledu československé historiografie 60. let na události druhé světové války. Členem KSČ byl od března 1946, v roce 1968 patřil ke spolupracovníkům hlavních protagonistů pražského jara. V letech 1970–1989 byl nucen vykonávat manuální povolání mimo svou původní profesi (čerpač vody, topič). Publikoval nadále v samizdatu, významné byly jeho práce o česko-německých vztazích. V letech 1983 a 1984 přednášel na univerzitě v západoněmeckých Brémách. V letech 1990–1992 působil v Komisi vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, poté pracoval v Ústavu mezinárodních vztahů. Byl členem Česko-německé komise historiků a vykonával funkci předsedy Kruhu občanů ČR vyhnaných v roce 1938 z pohraničí.

157 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

158 JUDr. Jaroslav Krofta se narodil v roce 1910 ve Strašicích, v roce 1948 se stal prvním děkanem nově zřízené plzeňské pobočky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. V letech 1951–1960 působil jako poslanec Národního shromáždění. (ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Ladislavem Fajfrlíkem 7.5.1948; *tamtéž*, Studijní ústav ministerstva vnitra, f. 305 (Ústředna Státní bezpečnosti), k. 46, arch. j. 7 (značeno zkratkou 305-46-7); dopis Václava Kurala autorovi ze 14.6.2010, v osobním archivu autora.)

Fotografie zatčeného studenta Ladislava Fajfrlíka z roku 1948 (Archiv bezpečnostních složek, Praha)

Program skupiny vyjadřovalo provolání „Všem uvědomělým občanům!“, „Únorové události a dny další nás přesvědčily, pod jakou vládou máme tu čest být. Naše republika se proměnila v policejní stát. Náš boj za lepší budoucnost je na veřejnosti ztracen, ale v srdcích našich lidí doutná jiskra naděje. Naším úkolem je tedy nenechat plamének zhasnout. Za tímto účelem bylo založeno hnutí, které chce a bude bojovat o lepší zítřek. Náš boj není marný! Naše úkoly: 1. zorganizovat a vést v evidenci každého, kdo je ochoten podporovat hnutí, plnit jeho závazky a bojovat za ně. 2. šířit a podporovat předvolební kampaň proti vládnímu bloku. 3. sabotovat vládní nařízení. 4. organizování sabotáží všeho druhu. 5. dosáhnout styky s emigrací, se státy a organizacemi vyhovujícími a podporujícími hnutí. 6. napomáhat při přechodech hranic a pomáhat stíhaným z politických důvodů. 7. vést v evidenci zbraně schopné i neschopné provozu, opravovat je, zásobit střelivem a z rukou nepovolaných zajistit.“¹⁵⁹

Fajfrlíkovi se podařilo shromáždit celkem osm spolupracovníků, převážně středoškoláků z Plzně a Rokycan (sem rozšířil skupinu dojíždějící spolužák Ladislav Mayer). Členové organizace se přitom do značné míry lišili v pevnosti svého odhodlání (někteří do května 1948 ze skupiny vystoupili)¹⁶⁰ i v míře uvědomění rizika. Někteří studenti, zejména z rokycanské pobočky, prožívali svou ilegální činnost s nádechem chlapecké touhy po dobrodružství. To mělo podle svědectví pamětníka Ladislava Mayera zcela přirozené příčiny. Poválečná mládež byla totiž v předchozích

159 Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích (SOka Plzeň-jih v Blovicích), f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, leták provolání „Všem uvědomělým občanům!“, duben 1948.

160 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Bohumilou Boudovou 8.5.1948.

letech téměř denně vychovávána v úctě k aktérům protinacistického odboje, jejichž činy v mladých romantických duších volaly po následování. Ilegalita či špionáž se proto staly přirozenou součástí horizontu myšlení tehdejších studentů. Některé kamarádské party pak inklinovaly k utváření „odbojových“ skupin, aniž jim přesněji docházelo riziko takového počínání.¹⁶¹ Deník Ladislava Mayera z tohoto období například obsahuje více informací o různých hrách s nalezenou nevybuchlou municí v rokycanských lesích než politických komentářů. Mayerův negativní vztah k poúnorovým poměrům nevyplýval pouze z jeho antikomunistického postoje, ale především z obdivu k americké armádě a z konzumace americké kultury.¹⁶²

Spojení politických motivů s chlapeckou touhou po dobrodružství se promítalo též do porušování základních pravidel konspirace. Ladislav Fajfrlík označoval sice své spolupracovníky prostřednictvím důmyslného systému číselných kódů, ale na druhou stranu dosti naivním způsobem rozdával písemné (!) přihlášky do skupiny vytipovaným spolužákům přímo ve třídě. Obsahovaly přitom tak nebezpečné otázky, jako například jaké zbraně vstupující člen vlastní nebo s jakou jinou ilegální organizací je v kontaktu.¹⁶³ Studentům při „konspirační“ činnosti nezáleželo totiž jen na výsledcích, ale též na samotném navazování tajných styků, které bylo pro některé dobrodružstvím a jiným například poskytovalo příležitost zvýšit svou atraktivitu v očích dívek.¹⁶⁴ Nasvědčuje tomu též skutečnost, že činnost organizace byla oproti programovému svolání podstatně skromnější a omezovala se fakticky pouze na shromažďování členů. Vlastní aktivitu skupiny tak dokládá „pouze“ příležitostný spontánní čin rokycanských studentů, kteří při výročí osvobození Rokycan americkou armádou uspořádali průvod s věncem k pamětní desce americké armády umístěné na radnici. Při této příležitosti si žáci též rozmnožili text americké hymny.¹⁶⁵ Ladislav Fajfrlík se kromě toho nezávisle na své organizaci zapojil do distribuční sítě ilegálního časopisu plzeňských studentů práv *Svobodný zítřek* (převzal několik výtisků časopisu).¹⁶⁶

O náchylnosti žáků k zakládání „protistátních“ skupin vědělo též vedení obchodní akademie. Předseda pracovního výboru Svazu české mládeže na škole Josef Novák proto již počátkem dubna 1948 varoval na zasedání ústavní studentské rady před

161 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

162 Deník Ladislava Mayera, zápisy z let 1945–1948 (ve vlastnictví Ladislava Mayera).

163 Otázka týkající se zbraní nebyla v přihlášce do ilegální studentské organizace zdaleka bezpředmětná. V poválečném období řada studentů skutečně zbraně či munici vlastnila. Jednalo se například o předměty nalezené či darované chlapcům odcházející americkou armádou. Ministerstvo školství a osvěty již v listopadu 1945 vydalo výnos o zákazu nošení střelných zbraní do škol, protože se množily jimi způsobené úrazy žáků. (*SOKa Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, nevyplněný formulář přihlášky, březen 1948; ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Hárou 7.5.1948.)

164 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, závěrečná zpráva z 19.5.1948.

165 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

166 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Ladislavem Fajfrlíkem 12.10.1948.

vstupem žáků do podobných organizací.¹⁶⁷ Varování před účastí v ilegálních skupinách tehdy vysílal i oficiální školní rozhlas.¹⁶⁸

Situace na škole přesto nenápadně spěla k neblahému vyústění. Aktivit Ladislava Fajfrlíka si nemohl nevšimnout některý z jeho prokomunisticky smýšlejících spolužáků. Fajfrlíkova „protistátní“ činnost se proto ve třídě brzy stala veřejným tajemstvím a budila pozornost jeho politických oponentů. Sled událostí lze rekonstruovat na základě pozdějšího protokolu ze schůze pracovního výboru Svazu české mládeže ve škole, z výsledků Státní bezpečnosti a z přípravného vyšetřování Krajského soudu v Plzni:

Při přijímání vyplněné přihlášky od spolužáka Ladislava Mayera byl Ladislav Fajfrlík již v březnu 1948 spatřen spolužákem Miroslavem Hálou,¹⁶⁹ který ho varoval před rizikem udání.¹⁷⁰ Sám Hála, ač Fajfrlíkovo jednání považoval za projev mladického romantismu, a nikoli za závažnou protistátní činnost, se o svůj zážitek podělil se svým spolubydlícím Františkem Roučkem,¹⁷¹ který se s případem na počátku dubna 1948 svěřil Václavu Kuralovi.¹⁷² Václav Kural pak ještě téhož dne¹⁷³ „vyzval spolužáka Kadlece, který seděl přímo za obviněným Fajfrlíkem, aby tohoto pozoroval“.¹⁷⁴ Jaroslav Kadlec¹⁷⁵ svůj úkol popsal tímto způsobem: „Mým spolužákem Kuralem, který jest kulturním referentem třídy, vůbec nejlepším žákem, jsem byl vyzván, abych pozoroval obviněného Fajfrlíka, zda má u sebe nějaké přihlášky. Kural mně řekl, že mu to mám sdělit a to další že zařídí on. Já jsem nic konkrétního nezjistil.“¹⁷⁶ O systematictější sledování Ladislava Fajfrlíka vypovídá též protokol ze schůze pracovního výboru SČM na plzeňské obchodní akademii. František Rouček v něm k Fajfrlíkovi uvedl: „Dávali jsme pak po nich pozor a bylo zjištěno, že se stýká s jedním děvčetem ze III. D.“¹⁷⁷ Na kontakty Ladislava Fajfrlíka s touto studentkou¹⁷⁸ upozornil poté Václav Kural jejího spolužáka ze třídy Jindřicha

167 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Jiřím Šimicem 12.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Polákem 12.5.1948.

168 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Bohumilou Boudovou 8.5.1948.

169 Miroslav Hála se narodil roku 1929 v Bukové (okres Blatná), v roce 1948 byl studentem III. B Obchodní akademie v Plzni.

170 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Hálou 7.5.1948.

171 František Rouček se narodil roku 1928, v roce 1948 byl studentem III. B Obchodní akademie v Plzni.

172 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Františkem Roučkem 7.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Václavem Kuralem 7.5.1948.

173 *Tamtéž*.

174 *SOKA Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Václavem Kuralem 3.6.1948.

175 Jaroslav Kadlec se narodil roku 1929 v Hlohovcích u Staňkova, v roce 1948 byl studentem III. B Obchodní akademie v Plzni, zemřel roku 2008.

176 *Tamtéž*, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Jaroslavem Kadlecem 3.6.1948.

177 *ABS*, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol ze schůze pracovního výboru SČM Obchodní akademie v Plzni 7.5.1948, výpověď Františka Roučka.

178 Byla to Eva Rundová, která se narodila roku 1930 a v roce 1948 byla studentkou III. D Obchodní akademie v Plzni.

Hájka,¹⁷⁹ který události rovněž zachytil ve svých výpovědích na schůzi pracovního výboru SČM ve škole a při výsledku Státní bezpečnosti: „Byl jsem upozorněn žákem Kuralem, III. B, na žákyni Evu Rundovou, žákyni naší třídy, že má nějaké styky s žákem Fajfrlíkem. Po tomto upozornění jsem si všiml, že si spolu vyměňovali nějaké desky, co v nich bylo, nevím.“¹⁸⁰ Také další spolužák Miroslav Polák¹⁸¹ byl informován Václavem Kuralem o Fajfrlíkově činnosti: „Později mne upozornil, abych dal pozor na Fajfrlíka, zda snad nepřijímá nějaké listiny nebo se důvěrněji [ne]spřáteluje s větším množstvím žáků na ústavě. Kladné poznatky jsem žádné nezjistil.“¹⁸²

Toto iniciativní počínání prokomunistických spolužáků mělo směřovat ke zjištění konkrétních důkazů proti Fajfrlíkovi a poté k bližší nespecifikovanému řešení celé záležitosti.¹⁸³ Není ovšem jisté, zda si všichni zúčastnění studenti uvědomovali, že by jejich sledování mohlo vést k udání. Spolužákům se totiž žádné důkazy proti Fajfrlíkovi nepodařilo opatřit.¹⁸⁴ Případ byl sice nakonec oznámen vedení školy, ale až s více než měsíčním zpožděním, a to ještě za mimořádných (níže popsaných) okolností. Je proto pravděpodobné, že někteří spolužáci před pracovním výborem Svazu české mládeže ve škole, před orgány Státní bezpečnosti či vyšetřujícím soudcem pocitovali potřebu zdůvodnit, proč případ neohlásili neprodleně. Mohli mít proto tendenci před těmito orgány dodatečně zveličovat svou iniciativu při pozorování Fajfrlíka. Formulace z výše citovaných protokolů tak mohou být do jisté míry nadsazené a poznamenané jazykem vyšetřovatelů, kteří zápisy pořizovali.

Obecnější informace o mentalitě prokomunisticky smýšlejících žáků třídy III. B plzeňské obchodní akademie v písemných pramenech zachyceny nejsou. Důvody jejich postojů a jednání byly však pravděpodobně stejně rozmanité jako u „opozičních“ studentů. Fajfrlíkovo špehování tak mohli původně někteří zúčastnění vedle politických motivů prožívat s podobným nádechem chlapeckého dobrodružství, jaký provázal vznik Fajfrlíkovy „odbojové“ skupiny.¹⁸⁵ Informace o Fajfrlíkově „ilegalitě“ se mohly k dalším osobám dostat také v podobě drbů, které se

179 Jindřich Hájek se narodil roku 1929 a v roce 1948 byl studentem III. D Obchodní akademie v Plzni.

180 *Tamtéž*, protokol ze schůze pracovního výboru SČM Obchodní akademie v Plzni 7.5.1948, výpověď Jindřicha Hájka; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Jindřichem Hájkem 8.5.1948.

181 Miroslav Polák se narodil roku 1929, v roce 1948 byl studentem III. B Obchodní akademie v Plzni.

182 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Polákem 12.5.1948.

183 Nejpodrobněji o záměru získat Fajfrlíkův formulář přihlášky do ilegální skupiny hovoří svědecké výpovědi Jaroslava Kadlece (*SOkA Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Jaroslavem Kadlecem 3.6.1948; *ABS*, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Jaroslavem Kadlecem 8.5.1948).

184 Písemné přihlášky do ilegální skupiny a další písemné dokumenty Fajfrlíkovy organizace našla StB až při domovních prohlídkách.

185 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

Bratři,
 Únorové události a další dny nás přesvědčily,
 pod jakou vládou vlastně jsme. Naše republika se pro-
 měnila v policejní stát. Náš boj za lepší budoucnost
 je na veřejnosti ztracen, ale v srdcích našich lidí
 doutná jiskřerka naděje. Naším úkolem je tedy nenechat
 plamének uhasnout. Za tímto účelem bylo založeno hnu-
 tí, které chce a bude bojovat o lepší zítřek.
 Duben 1948. Náš boj není marný!

Naše úkoly:

- 1/ Zorganizovat a vést v evidenci každého, kdo je
 ochoten podporovat hnutí, plnit jeho závazky a
 bojovat, za ně.
- 2/ Šířiti a podporovati předvolební kampaň proti v
 vládnímu bloku.
- 3/ Sabotovat vládní nařízení!
- 4/ Organizovat sabotáže všeho druhu!
- 5/ Dosáhnout styky s emigrací a vůbec se zahraničím!
- 6/ Napomáhat při přechodu hranic a pomáhat stíhaným
 z politických důvodů!
- 7/ Vést v evidenci zbraně schopné i neschopné pro-
 vozu, opravovat je, zásobit střelivem a z rukou
 nepovolaných zajistit!!

*Výzva rozšiřovaná v dubnu 1948 „ilegální“ skupinou vedenou žákem
 Ladislavem Fajfrlíkem na Obchodní akademii v Plzni (Státní okresní
 archiv Plzeň-jih v Blovicích)*

běžně šíří v každém kolektivu. Zřejmě je to zejména z výroku Miroslava Hály, který
 na otázku vyšetřovatelů, proč podezření ihned neohlásil, jako jediný z vyslýchaných
 odpověděl: „Celou věc pokládali jsme víceméně za klukovinu, a sice hlavně z toho
 důvodu, že Mayer je znám svými dětskými nápady a romantickými sklony.“¹⁸⁶ Stu-
 dent Hála tedy, přestože šířil informace o Fajfrlíkově „ilegální“ činnosti, s udáním
 evidentně nepočítal, a nemusel být ve třídě sám.

Pamětníci z obou stran tehdejšího sporu se shodují, že osobní vztahy mezi antiko-
 munistickou a prokomunistickou částí třídy III. B nebyly otevřeně nepřátelské.¹⁸⁷

¹⁸⁶ SOKA Plzeň-jih v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný na
 Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Hálou 7.5.1948.

¹⁸⁷ Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010; rozhovor autora s Václavem Kura-
 lem a Františkem Roučkem z 2.7.2010.

Tato skutečnost je hraničním mezníkem možných interpretací výše citovaných protokolů. Druhou hranici pak tvoří jiná skutečnost: základní kamarádská služba, jíž byl pokus upozornit Fajfrlíka na rostoucí riziko udání, je z písemných pramenů doložena mezi prokomunisticky smýšlejícími studenty právě jen v případě Miroslava Hály.¹⁸⁸ Ani Fajfrlíkův spolupracovník Ladislav Mayer si podle svých vzpomínek do poslední chvíle neuvědomoval, že jeho činnost byla prozrazena.¹⁸⁹ Atmosféra ve třídě tedy přece jen nebyla úplně zdravá. Fajfrlík byl zpovzdálí opakovaně sledován, nikoli však stejně systematicky varován. Šanci na klidné vyřešení problému uvnitř třídy navíc snižovala okolnost, že Fajfrlík by se varováním svých politických oponentů mezi spolužáky pravděpodobně stejně neřídil (jak dokládá Fajfrlíkův rozhovor s Hálou).¹⁹⁰

Do výše nastíněné situace na obchodní akademii zasáhly vnější události v podobě proamerických demonstrací ve dnech 5. a 6. května 1948 v Plzni, na nichž se podíleli mnozí studenti této školy. Již během demonstrací došlo k zatčení některých žáků a v následujících dnech propuklo pátrání po „organizátorech“ protestních průvodů. Rezoluce ze závodů a základních organizací KSČ žádaly nejen rázné potrestání demonstrantů z řad studentů, ale též důslednou čistku na plzeňských středních školách, která by zbavila místní „reakci“ jejího podhoubí.¹⁹¹ Předsednictvo Krajského výboru SČM v Plzni rozhodlo 6. května „iniciátory nepřátelských akcí proti lidově demokratickému režimu vyloučit ze školy z řad studentů i profesorů“.¹⁹² Usneslo se též prosazovat, aby občanskou výchovu na středních školách učili nadále jen ti pedagogové, které schválí pracovní výbor Svazu české mládeže dané školy. Na následující den byla svolána porada funkcionářů pracovních výborů SČM plzeňských škol, na které se měly projednat „podrobnosti o likvidování akce na školách“.¹⁹³ Této porady se pravděpodobně zúčastnil i některý z čelných funkcionářů pracovního výboru svazu mládeže na obchodní akademii.

Téhož dne, 7. května 1948, se pak na obchodní akademii konala schůze pracovního výboru Svazu české mládeže za přítomnosti všech jeho členů z řad studentů i pedagogů. Výbor se vzhledem k nočním demonstracím z předchozích dnů rozhodl kontrolovat přísněji ustanovení školního řádu zakazující studentům zdržovat se mimo domov po osmé hodině večerní. Poté přistoupil k projednání podezření z ilegální činnosti Ladislava Fajfrlíka.¹⁹⁴ Toto veřejné „odhalení“ Fajfrlíkovy organizace souviselo tedy úzce s vyšetřováním plzeňských demonstrací. Iniciátoři oznámení považovali Fajfrlíka za šířitele „reakčních nálad“ na škole, a tedy v přeneseném

188 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Hálou 7.5.1948.

189 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

190 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Miroslavem Hálou 7.5.1948.

191 SOA v Plzni, f. KAV NF Plzeň, k. č. 15, inv. č. 25, rezoluce zaslané OAV NF Plzeň-město.

192 *Tamtéž*, f. KV ČSM Plzeň, k. č. 1, inv. č. 4, zápis ze schůze předsednictva KV SČM 6.5.1948.

193 *Tamtéž*.

194 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol ze schůze pracovního výboru SČM Obchodní akademie v Plzni 7.5.1948.

Rok narození:	Číslo: <u>142</u>
Národnost:	Zná čísla: <u>4-15-44</u>
Stát. přísluš.:	
Domov: stálý - bez - hledán .	
1. Znalosti: a) jazyky:	
b) zbraně:	
c) vozidla:	
d) jiné:	
.....1.....	
2. Dispozice: a) zbraně:	
b) vozidla:	
tisk:	
d) jiné:	
.....	
3. Styk s : a) ileg. skup.:	
b) orgány:	
c) stát:	
d) korporace, spolky a jiné:	
.....	
4. Politická příslušnost:	
a) nynější:	
b) dřívější: od r. 1945:	
od r. 1939:	
Zavazují se pástit příspěvky Kčs <u>10</u>	
./ 19..	

Písemná přihláška do studentské „odbojové“ organizace na Obchodní akademii v Plzni z jara 1948 (Státní okresní archiv Plzeň-jih v Blovicích)

významu za jednoho z podněcovatelů proamerických protestů.¹⁹⁵ (Členové rokycanské pobočky Fajfrlíkovy skupiny se ostatně podobných demonstračních akcí přímo účastnili.)¹⁹⁶ Oznámení Fajfrlíkova případu bylo naprosto v souladu s usnesením předsednictva Krajského výboru SČM v Plzni z předchozího dne i s celkovou náladou prokomunisticky smýšlející části společnosti.

Ředitel školy Jaroslav Krofta, přítomný na schůzi pracovního výboru, ohlásil ještě téhož dne podezření z ilegální činnosti telefonicky Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Plzni.¹⁹⁷ Někteří studenti údajně doufali, že ředitel odstraní problém

195 *SOKa Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Václavem Kuralem 3.6.1948.

196 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

197 Jaroslav Krofta učinil telefonické oznámení ještě v dopoledních hodinách 7. května, tedy nedlouho po schůzi pracovního výboru, která se odehrála po velké školní přestávce (ABS,

interní cestou uvnitř ústavu.¹⁹⁸ Takový postup by však od něj vyžadoval velkou dávku osobní statečnosti, zvláště v situaci, kdy byla škola ze strany bezpečnostních orgánů považována za krajně podezřelou kvůli nedávným demonstracím.

Písemné a orální prameny se shodují na tom, že iniciátory oznámení Fajfrlíkova případu vedení školy byli někteří funkcionáři pracovního výboru Svazu české mládeže. Liší se však v určení konkrétních osob. V protokolu sepsaném 3. června 1948 vyšetřujícím soudcem Krajského soudu v Plzni s Václavem Kurallem stojí, že pracovnímu výboru ohlásil podezření z ilegální činnosti jeho místopředseda Václav Kural a že to učinil mimo jiné z titulu své funkce referenta třídy III. B: „Dále dodávám, že já jsem od obviněného Fajfrlíka se konkrétně nic nedozvěděl, ale říkal mi o tom Rouček, a já jsem vyzval spolužáka Kadlece, který seděl přímo za obviněným Fajfrlíkem, aby tohoto pozoroval. Kadlec mi sdělil, že bylo nějaké scházení u Fajfrlíka vždy občas, a to vzbuzovalo podezření, že odtud se šíří reakční nálada. Mně to bylo sděleno mými spolužáky, poněvadž jsem referentem třídy a poněvadž jsem místopředsedou v pracovním výboru obchodní akademie. Proto vzhledem k událostem kolem 5. 5. 1948 v Plzni byl svolán pracovní výbor, kde jsem já přednesl svoje podezření proti obviněnému Fajfrlíkovi. JUDr. Krofta, profesor obchodní akademie, je rovněž členem pracovního výboru, a v této své funkci učinil hlášení na Státní bezpečnost.“¹⁹⁹

Pamětník Václav Kural vzpomíná dnes na události odlišným způsobem, než jak byly zachyceny ve výše citovaném protokolu. Uvádí, že o Fajfrlíkově ilegální činnosti se dozvěděl teprve 7. května 1948, kdy za ním přišli jiní funkcionáři pracovního výboru SČM, konkrétně Josef Novák²⁰⁰ a Jaroslav Hess.²⁰¹ Ti jej tehdy prý odvedli za ředitelem Kroftou, kde byla celá záležitost projednána. Sám se prý nejrozhodněji ze všech přítomných stavěl proti oznámení případu Státní bezpečnosti, kteréžto řešení prosazoval ředitel Krofta. Do případu Ladislava Fajfrlíka se Václav Kural prý cítil být zatažen proti své vůli, události lituje, ale nepocituje za ně odpovědnost.²⁰²

Jádro tohoto svědectví (okolnosti svolání a průběh schůze pracovního výboru) bohužel není možné ověřit z jiných pramenů, protože scházejí klíčoví pamětníci. Jaroslav Hess ani Jaroslav Krofta již nežijí a bližší informace o pobytu Josefa Nováka se mi nepodařilo zjistit. Mohu proto nabídnout krátký komentář pouze k těm bodům vzpomínek Václava Kurala, které lze ověřit porovnáním s větším množstvím dochovaných písemných pramenů:

KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, úřední záznam o telefonátu Jaroslava Krofty na Oblastní úřadovnu StB v Plzni 7.5.1948).

198 Viz dopis Václava Kurala autorovi ze 14.6.2010 (v osobním archivu autora); rozhovor autora s Václavem Kurallem z 2.7.2010.

199 *SOkA Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Václavem Kurallem 3.6.1948.

200 Josef Novák se narodil roku 1927, v roce 1948 byl studentem III. E Obchodní akademie v Plzni a předsedou pracovního výboru SČM na škole; až do února 1948 byl členem ČSNS.

201 Jaroslav Hess se narodil roku 1930, v roce 1948 byl žákem III. A Obchodní akademie v Plzni.

202 Viz dopis Václava Kurala autorovi ze 14.6.2010 (v osobním archivu autora); rozhovor autora s Václavem Kurallem z 2.7.2010.

Svědek k udání pravdy napomenut.

Václav Kural 1, 19 let, nar. v Plzni, studující, český bratr, svobodný, bytem v Plzni-Božkov č. 724. Bez poměru.

Odvolávám se na svou výpověď na č. 1.33 a báru ji za své svědectví před soudem ke kterému dodávám:

S obviněným Fajfrlíkem, mým spolužákem měl poslední politickou debatu někdy v březnu 1948, která se týkala ustavy. Dále dodávám, že já jsem obviněného Fajfrlíka se konkrétně nic nedozvěděl, ale říkal mi o tom Rouček ~~xxxxxxx~~ a já jsem vyzval spolužáka Kadlece, který sedel přímo za obviněným Fajfrlíkem, aby tohoto pozoroval. Kadlec mi sdělil, že bylo nějaké schůzení u Fajfrlíka vždy občas ~~xxxxxxx~~ a to vzbuzovalo podezření, že odtud se šíří reakční nálada. Mě to bylo sděleno mými spolužáky proto, poněvadž jsem referentem třídy a poněvadž jsem místopředsedou v pracovním výboru Obchodní akademie. Proto vzhledem k událostem kolem 5.6.1948 v Plzni byl svolán pracovní výbor, kde jsem já přednesl svoje podezření proti obviněnému Fajfrlíkovi. JUDr Krofta profesor obchodní akademie jest rovněž členem pracovního výboru a v této své funkci učinil hlášení na státní bezpečnost.

Jinak o rozvíjení činnosti Fajfrlíkově, zejména v tom směru, zda vešel ve styk s cizí mocí, nejsem informován.

Dále podotýkám, že ve Svazu středoškolského studentstva byl obviněný Fajfrlík pokladník a myslím také místopředsedou, svazil byl Bejček, studující III A Obchodní akademie. Bejček byl ze školního roku 1948 vyloučen, pak přijel do Prahy a když se vrátil mluvil s ~~xxxxxxx~~ a Jaroslav Bes, studující III A Obchodní akademie a člen pracovního výboru, ten mi říkal, že Bejček se měl vyjádřit, že už to stejně dlouho takhle trvat nebude v Praze, že prý se tvoří nějaká ilegální organizace. Proto k tomu připojuji svou soukromou domněnku, že by snad v tomto bývalém svazu byl popud k tvoření nějaké ilegální organizace. František Bejček bydlel v Rokycanech a do Plzně dojížděl do školy. Dozvěděl jsem se, že prý utekl za hranice.

Po přečtení schváleno.

V. Kural

Svědek k udání pravdy napomenut.

Protokol výpovědi studenta Václava Kurala u Krajského soudu v Plzni sepsaný 3. června 1948 (Státní okresní archiv Plzeň-jih v Blovicích)

1) Václav Kural vzpomíná, že spolužáci začali pozorovat Ladislava Fajfrlíka až po oznámení případu Státní bezpečnosti (tedy nejdříve 7. května 1948), a to z jejího popudu. Studenti se prý touto cestou snažili odstranit možné důkazy proti dalším spolužákům.²⁰³ Tato část Kuralových vzpomínek však odporuje skutečnosti, že Fajfrlík byl 7. května večer zatčen a byl držen ve vyšetřovací vazbě nepřetržitě až do 22. července 1948.²⁰⁴ První protokoly svědků vypovídající o sledování Fajfrlíka byly pořizeny již 7. května na schůzi pracovního výboru SČM a byly přiloženy k úřednímu záznamu o telefonátu ze školy na Oblastní úřadovnu StB v Plzni.²⁰⁵ Následné protokoly svědeckých výpovědí Jaroslava Kadlece, Václava Kurala a Jindřicha

203 Tamtéž.

204 ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, zápis Oblastní úřadovny StB v Plzni o zatčení Ladislava Fajfrlíka 7.5.1948.

205 Tamtéž, úřední záznam o telefonátu Jaroslava Krofta na Oblastní úřadovnu StB v Plzni ze 7.5.1948; tamtéž, protokol ze schůze pracovního výboru SČM Obchodní akademie v Plzni 7.5.1948.

Hájka sepsané pracovníky Oblastní úřadovny StB v Plzni ve dnech 7. a 8. května 1948 situovaly počátek pozorování Ladislava Fajfrlíka výslovně do přelomu března a dubna 1948.²⁰⁶ Všechny tři výše zmíněné protokoly zároveň dokládají, že Václav Kural věděl o Fajfrlíkově činnosti nejpozději počátkem dubna 1948.

2) Pamětníci Václav Kural a František Rouček byli společně konfrontováni s kopiemi protokolů svých výpovědí pořízených Oblastní úřadovnou StB v Plzni a vyšetřujícím soudcem Krajského soudu v Plzni.²⁰⁷ Oba své podepsané výpovědi nepoznávali a nevzpomínali si, že by těmito institucím nějaké písemné svědectví o případu Ladislava Fajfrlíka poskytli. Václav Kural naznačil, že by se mohlo jednat o falza.²⁰⁸ Opatrnost je při práci s písemnostmi z provenience Státní bezpečnosti mnohdy skutečně nezbytná. Přesto je nutno konstatovat, že v tomto případě jsou všechny doposud nalezené relevantní písemné dokumenty s výše uvedenými protokoly v naprosté obsahové shodě. Samy protokoly ani ostatní spisy s případem související nejeví žádné známky neobvyklých manipulací.²⁰⁹ Nejasný je také účel, pro který by měly být protokoly falšovány.

Ladislav Fajfrlík byl 7. května 1948 večer zatčen a vyslýchán orgány Státní bezpečnosti. Zapíral však až do 12. května, kdy jej již usvědčovala přiznání ostatních členů skupiny a dokumenty nalezené při domovních prohlídkách. Ve výpovědi učiněné 12. května 1948 pak Fajfrlík vzal na sebe veškerou odpovědnost za vznik ilegální skupiny a přehnaně konkrétně popsal i cíle její činnosti – ozbrojený odpor ve spolupráci s emigrací. Mluvil nyní velice ochotně, údajně aby tím umožnil brzké propuštění ostatních zadržených.²¹⁰ Všechny Fajfrlíkovy spolupracovníky pak skutečně příslušníci StB označili za osoby svedené, doporučili jejich propuštění z vazby a trestní řízení proti nim bylo zastaveno.²¹¹ Při následných výsleších v rámci přípravného vyšetřování Krajského soudu v Plzni hodnotil Fajfrlík (ve snaze obhájit se) svou ilegální činnost naopak jako pouhou klukovinu bez konkrétních

206 *Tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Jaroslavem Kadlecem 8.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Václavem Kuralem 7.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Jindřichem Hájkem 8.5.1948.

207 *SOKA Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Václavem Kuralem 3.6.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Františkem Roučkem 3.6.1948; *ABS*, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Václavem Kuralem 7.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Františkem Roučkem 7.5.1948.

208 Viz dopis Václava Kurala autorovi ze 14.6.2010 (v osobním archivu autora); rozhovor autora s Václavem Kuralem a Františkem Roučkem z 2.7.2010.

209 Srv. zejména *ABS*, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697; *tamtéž*, f. Svazková agenda uložená na Centrále MV, sv. V-5591 MV; *SOKA Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, Ladislav Fajfrlík; *NA*, f. Státní prokuratura Praha, zn. Pst 60/48; *tamtéž*, f. Státní soud Praha, zn. Or I 4/1948, Zdeněk Balvín a spol.

210 *ABS*, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Ladislavem Fajfrlíkem 7.5.1948; *tamtéž*, protokol sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Plzni s Ladislavem Fajfrlíkem 12.5.1948.

211 *Tamtéž*, závěrečná zpráva z vyšetřování z 19.5.1948.

cílů a výsledků.²¹² V červenci 1948 byl propuštěn z vazby a vyšetřován na svobodě. V říjnu 1948 byl znovu zatčen a vyslýchán kvůli napojení na právě „likvidovanou“ distribuční síť ilegálního studentského časopisu *Svobodný zítřek*.²¹³ Fajfrlíkův případ z obchodní akademie byl proto začleněn do procesu s vydavateli tohoto časopisu. V jeho rámci byl Ladislav Fajfrlík v únoru 1949 odsouzen Státním soudem v Praze k osmnácti měsícům těžkého žaláře.²¹⁴

Ani další osoby z Fajfrlíkovy skupiny se nevyhnuly pozdějším následkům. Ladislav Mayer byl například zařazen v rámci vojenské služby do útvaru Pomocných technických praporů.²¹⁵

Výpovědi prokomunisticky smýšlejících spolužáků byly pro Státní bezpečnost cenné především na počátku vyšetřování. V následujících dnech již Fajfrlíka usvědčovala mnohem účinněji přiznání jeho spolupracovníků. V trestním oznámení z 19. května 1948 byli jako svědci (kromě zadržených osob) uvedeni pouze František Rouček a Václav Kural.²¹⁶ V další fázi vyšetřování poskytovaly výpovědi Fajfrlíkových spolužáků nové informace zejména o tom, kde by bylo možno hledat domnělý ilegální orgán nadřízený Fajfrlíkově skupině. Výpovědi politicky aktivnějších spolužáků zmiňovaly v této souvislosti bývalého předsedu Krajského výboru Svazu středoškolského studentstva v Plzni Františka Bejčka (byl již v emigraci)²¹⁷ a bývalého předsedu Přípravného výboru SSS v Praze Čestmíra Rotta (jelikož došlo ke zkomolení jména na „Roth“, Oblastní úřadovně StB v Praze se nepodařilo podezřelého identifikovat). Za cenné zdroje těchto informací považoval vyšetřovatel Státní bezpečnosti Matěj Bálek²¹⁸ Václava Kurala a Jaroslava Hesse, kteří měli být chráněni před vyzrazením.²¹⁹

212 *SOKa Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Ladislavem Fajfrlíkem 22.5.1948.

213 *ABS, KS MV Plzeň*, f. PL-S, sv. S-5697; *tamtéž*, f. Svazková agenda na Centrále MV, sv. V-5591 MV; *tamtéž*, Studijní ústav ministerstva vnitra, f. 302 (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), 302-559-13; *NA*, f. Státní soud Praha, zn. Or I 4/1948, Zdeněk Balvín a spol.

214 Původní spis Krajského soudu v Plzni zn. Tk X 862/48 byl 31.1.1949 předán Okresnímu soudu v Plzni, kde byl spis veden pod značkou T I 659/49. Trestní řízení proti Ladislavu Fajfrlíkovi bylo u okresního soudu v říjnu 1949 zastaveno, protože za žalované trestné činy byl Fajfrlík již v únoru 1949 odsouzen Státním soudem v Praze pod značkou Or I 4/1948. V září 1990 byl Ladislav Fajfrlík rehabilitován. (*Tamtéž*.)

215 Viz rozhovor autora s Ladislavem Mayerem z 18.7.2010.

216 *SOKa Plzeň-jih v Blovicích*, f. Okresní soud Plzeň-město, zn. T I 659/49, trestní oznámení Oblastní úřadovny StB v Plzni z 19.5.1948.

217 Nejobsáhlejší formulaci podezření o spojení Ladislava Fajfrlíka s Františkem Bejčkem obsahoval protokol sepsaný s Václavem Kuraelem v rámci přípravného vyšetřování Krajského soudu v Plzni (*tamtéž*, protokol sepsaný u Krajského soudu v Plzni s Václavem Kuraelem 3.6.1948).

218 Matěj Bálek se narodil roku 1905 a později se stal velitelem Krajské správy StB v Plzni.

219 Ručně psaná poznámka vyšetřovatele StB Matěje Bála uváděla jako původce informací o stycích Ladislava Fajfrlíka s Čestmírem „Rothem“ Václava Kurala, který tyto poznatky údajně obdržel od Jaroslava Hesse. Poznámka nebyla datována, navazovala na ni však korespondence Oblastní úřadovny StB v Plzni s Oblastní úřadovnou StB v Praze z poloviny května 1948, ve které Plzeň žádala o provedení domovní prohlídky a vyslechu Čestmíra

Účast v pracovních výborech Svazu české mládeže na středních školách, přestože nemusela být nutně zamýšlena jako prostředek budování kariéry, otevírala mládežnickým funkcionářům v bezprostředně následujících letech cestu do krajských orgánů svazu mládeže. Václav Kural se v roce 1949 stal členem krajské školní komise Československého svazu mládeže (ČSM) v Plzni, začal studovat Pedagogickou fakultu v Plzni a vykonával též funkci předsedy fakultní skupiny ČSM. Později působil jako vedoucí kulturně-propagačního oddělení na krajském sekretariátu Československého svazu mládeže v Plzni.²²⁰ Josef Novák, ač byl předúnorovým národním socialistou, zahájil v roce 1949 studia na Vysoké škole politických a hospodářských věd v Praze a stal se předsedou krajské školní komise a členem Krajského výboru ČSM v Plzni.²²¹ Ředitel obchodní akademie Jaroslav Krofta byl ještě v roce 1948 jmenován předsedou akčního výboru nově založené Pedagogické fakulty v Plzni a stal se jejím prvním děkanem. Kural i Novák uváděli v kádrových dotaznících své působení ve veřejných funkcích na obchodní akademii jako doklad předešlé činnosti a ředitele Kroftu jako referenční osobu. Také výše zmíněný předseda pracovního výboru Svazu české mládeže Státního reálného gymnázia v Plzni Lubomír Linhart začal studovat v roce 1948 Pedagogickou fakultu v Plzni a stal se zde prvním zástupcem studentů ve fakultním akčním výboru.²²²

Případ Ladislava Fajfrlíka na Obchodní akademii v Plzni je dokladem způsobu, jakým politické napětí v letech 1945 až 1948 postupně pronikalo do středních škol a radikalizovalo myšlení některých studentů. Rozdělení studentského hnutí na příznivce a odpůrce Svazu české mládeže zasahovalo po únoru 1948 výrazně do života jednotlivců. Někdejší diskusní protivníci se s měnícími se politickými poměry ocitali ve hře s potenciálně trestněprávními riziky. To, co bylo možno před několika měsíci označit za klukovinu, se stávalo vážnou „protistátní“ činností. Radikalita a naivita mládí se na jedné straně projevovala odvážnými, ale nedomyšlenými „odbojovými“ činy, na straně druhé mohla vyústit ve vědomou či nevědomou spoluúčast na udavačství. Existenci „ilegálních“ skupin na školách nebylo totiž možné v důsledku obecného politického vývoje dlouhodobě přehlížet. „Protistátní“ činnost nejenže provokovala prokomunisticky smýšlející spolužáky, ale mohla navíc být zcela reálně vnímána jako ohrožení klidného chodu školy i ostatních, nezúčastněných spolužáků. Prokomunisticky smýšlející studenti tak byli postaveni před závažná morální dilemata. Funkce přijaté v pracovních výborech Svazu české mládeže s sebou přinášely ve vypjatých okamžicích nenadále spoluzodpovědnost za rozhodnutí, která výrazně ovlivňovala životy druhých, někdy i na řadu desetiletí.

„Rotha“. (ABS, KS MV Plzeň, f. PL-S, sv. S-5697, poznámka vyšetřovatele StB Matěje Bábla o původu informací o Čestmíru „Rothovi“ z května 1948.)

220 SOA v Plzni, f. KV ČSM Plzeň, k. 121, inv. č. 107, osobní spis Václava Kurala.

221 Tamtéž, k. 126, inv. č. 107, osobní spis Josefa Nováka.

222 Tamtéž, f. KAV NF Plzeň, k. 15, inv. č. 25, složení nově zvoleného akčního výboru Pedagogické fakulty v Plzni z 19.10.1948.